

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра історії ім. проф. М.П.Ковальського

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

**«СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРО ВНУТРІШНЮ
ПОЛІТИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1918 Р.»**

Виконав:

студент 2 курсу, групи МІ-21
спеціальності 032 Історія та археологія
освітньо-професійної програми
«Історія та археологія»

Ярощук Владислав Вікторович

Науковий керівник: доктор історичних наук,
професор Яремчук Віталій Петрович

Рецензент: доктор історичних наук,
професор Кулаковський Петро

Михайлович

Робота допущена до захисту

(протокол № __ засідання кафедри історії від _____ 2023 року

Завідувач кафедри історії

ім. проф. М.П. Ковальського: _____ Микола БЛИЗНЯК

Острог, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВЗАЄМИНИ УРЯДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З ІНШИМИ ПОЛІТИЧНИМИ СИЛАМИ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	5
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИКИ ПРО ПОЛІТИКУ ГЕТЬМАНАТУ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ	21
РОЗДІЛ 3. РЕФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ГУМАНІТАРНІЙ ЦАРИНІ В ІСТОРІОГРАФІЇ	37
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА ПРО ВІЙСЬКОВЕ БУДІВНИЦТВО В ЧАСИ ГЕТЬМАНАТУ	52
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день вивчення не надто далекої історії України являється доволі актуальним. Сучасна українська історіографія детально висвітлює період Української Держави 1918 року, що, своєю чергою, дає змогу краще зрозуміти і розкрити ключові аспекти соціально-економічних, гуманітарних, політичних та військових процесів. Завдяки цьому можна краще зрозуміти динаміку становлення та розвитку української державності та почерпнути щось із минулих помилок, задля того, щоб не зробити їх знову. В нашому дослідженні запропоновано історіографічний аналіз сучасної української спеціальної літератури в аспекті висвітлення в ній ключових проблем внутрішньої політики Української Держави 1918 р.

Історія вивчення теми. Подана тема має декілька досліджень у вигляді не великих, але змістовних сюжетів до більших студій, у яких детально розглядається внутрішня політика в Українській Державі. Зокрема, йдеться про праці таких авторів, як О. Висоцький, Л., А. Микитенко, В. Солдатенко, О. Реснт О. Певним підсумком історіографічного осмислення як Української революції загалом, так і політичного курсу Гетьманату П. Скоропадського, є стаття черкаського історіографа Віктора Гоцуляка¹

Мета кваліфікаційної роботи полягає у з'ясуванні ступеню вивчення внутрішньої політики Української Держави в сучасній українській історіографії. Для детального висвітлення поданої мети були поставлені наступні **завдання:**

1. Взаємини влади П. Скоропадського з іншими політичними силами в сучасній історіографії.
2. Українські історики про політику гетьманату в соціально-економічній сфері.
3. Реформи Української Держави в гуманітарній царині в історіографії.

¹ Гоцуляк В. Сучасні інтерпретації історіографії Української революції 1917–1921 рр. Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки. 2017. № 1. С. 7 – 23.

4. Українська історична наука про військове будівництво в часи гетьманату.

Об'єктом дослідження є сучасна українська історіографія Української революції, а його **предметом** – висвітлення у ній проблематики внутрішньої політики Української Держави 1918 р.

Хронологічні межі роботи зумовлені розумінням поняття «сучасна українська історіографія», і тому охоплюють 1991 - 2022 рр.

Джерельна база роботи включає в себе чималу кількість праць, які сучасних українських істориків, які зосереджені на внутрішній політиці в Українській Державі. Конкретні покликання на ці тексти та аналіз їхнього змісту будуть представлені в основній частині цього кваліфікаційного дослідження.

Методи дослідження: в кваліфікаційній роботі було застосовано методи історіографічного аналізу та синтезу.

Структура роботи. Робота складається із вступу, чотирьох розділів основної частини, висновків та списку використаних джерел і літератури.

РОЗДІЛ 1. ВЗАЄМИНИ УРЯДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З ІНШИМИ ПОЛІТИЧНИМИ СИЛАМИ В СУЧАСНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

В історії України Українська революція 1917 – 1921 рр. являється доволі інтенсивним періодом на цікаві та вагомі історичні події, які добре висвітленні у сучасній українській історіографії. Звісно у кожного дослідника є власна думка та ставлення до того чи іншого державного утворення і її очільника, які було створено в період революції. Однак про період Української Держави та її очільника Павла Скоропадського до сьогодні немає одностайної думки у сучасній вітчизняній історіографії. У деяких дослідників помітно возвеличення гетьмана як очільника, який зберігав державу і зберіг би її і надалі якби не повстання Директорії, або навпаки – негативне висвітлення Павла Скоропадського як зрадника українського народу, який вважав себе більше росіянином, ніж українцем. Бачимо також дослідників, які мають більш нейтральне ставлення, які просто висвітлюють ті чи інші факти та періоди, не відаючи переваги тим чи іншим державним чи політичним утворенням.

З приходом до влади через переворот 29 квітня Павло Скоропадський зіткнувся із чималою кількістю завдань які слід було вирішувати у різних сферах державного життя. Однією із таких власне сфер була політична. Так, у сучасній історіографії комунікація прихильників та опозиції до влади висвітлена достатньо добре.

Отож, у сучасній історіографії є чимало праць, які присвячені опозиційному рухові в Українській Державі. Слід зазначити автора, який у своїй праці надає характеристику та групує різні опозиційні рухи. Так, Олександр Бавико у своєму дослідженні подає змістовну та вдалу характеристику опозиції до Павла Скоропадського, зазначаючи, що вже із перших днів Гетьман зіткнувся із сильним опозиційним рухом. Автор, характеризуючи опозицію, вказує, що вона була партійна та непартійна. Але щодо останньої, то вона була лише умовна,

так як всі непартійні структури підпадали під безпосередній вплив тієї чи іншої партії.

Так, власне опозиція складалася із різних політичних партій, зокрема таких як УСДПР, УПСС, УТП, УПСФ та інші. Також і із загальноросійських це РСДРП (б), РСДРП (м), анархісти та есери. Також були і національні, такі як польські та єврейські соціалістичні партії. Щодо власне непартійної опозиції, то до неї, на думку О. Бавика, варто відносити органи міського самоуправління, ради селянських та робітничих депутатів, різні спілки та товариства². О. Бавико виділяє і характеризує суб'єктів опозиції режиму Павла Скоропадського, такі як правий, лівий та центристський фланги. Також автор класифікує політичні партії у дві категорії, такі як легальні та нелегальні. Власне щодо першої категорії, про яких буде вказано нижче, то це більшість національних та українських партій, вони діяли легально і в межах існуючої правової системи країни.

Характеризуючи кожен із флангів автор у своїй праці автор вказує, що ліві політичні партії були майже у всьому не згідні із політикою Гетьмана, маю такі погляди як, припинення повернення землі поміщикам, вимагали запровадження робітничого контролю на підприємствах, загалом основна увага лівої опозиції була спрямована у соціально-економічному руслі. Представники лівої опозиції не хотіли йти на якійсь компроміси із владою Скоропадського, навіть заради збереження державності. Характеризуючи їх автор зазначає, що вони були згідні лише розвиток України під соціалістичним впливом і не признавали ніякий інший, тим самим всіляко виступали проти політики Гетьмана і його швидкого повалення. Підкреслюється і те, що у соціалістичному таборі були радикально налаштовані представники, які із перших днів взяли за зброю задля повалення влади, до цього сегменту належать більшовики, боротьбисти та ліві російські есери. Власне О. Бавико вказує які ж партії та організації входили до лівої

² Бавико О. Структурна характеристика політичної опозиції Гетьманові П. Скоропадського. Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. 2007. Вип. 34. С. 343 – 355.

опозиції, це були: УПСС, УТП, РСДРП(м), УПСР(ц.р.), також польські та єврейські соціалістичні партії, Селянська Спілка та різні профспілки³.

Праве крило опозиції, як зазначає Бавико, було представлено здебільшого російськими монархічними партіями, вони у своїх поглядах не признавали влади Павла Скоропадського та і загалом не визнавали української державності як такої. Виступали проти будь якого порозуміння навіть із гетьманівською опозицією і вважали, що тільки силові методи можуть розв'язати соціальні конфлікти. Також до цього крила автор відносить і польський союз землевласників, який виступав за повернення собі землі яку вони втратили ще за часів Центральної Ради.

Проміжне становище між попередніми флангами опозиції посідає центристські партії. О. Бавико зазначає, що до них варто відносити УПСФ, УДХП та також польські та єврейські партії. Власне центристи шукали компромісу між іншими політичними силами та гетьманською владою, метою яких, як зазначається у праці, є збереження української державності, вважаючи період правління Павла Скоропадського як проміжний, який зможе стабілізувати та утримати державу. Власне дані партії намагалися всіляко протидіяти радикальним структурам, які розпалювали соціальні конфлікти і ставали загрозою суспільної стабільності в країні.

О. Бавико дає змістовну характеристику опозиції та її взаємин із Павлом Скоропадським. Як зазначає автор у своїй праці, існувала легальна та нелегальна опозиція. Щодо першої по про неї було зазначено вище, а ось щодо нелегальної, то О. Бавико вказує, що до даної групи належать ліві російські та українські есери, анархісти, деякі російські монархічні партії та більшовики. Відповідно вони не визнавали влади Павла Скоропадського і всіляко намагалися йому протидіяти.

³ Там само. С. 346 – 347.

Інший дослідник Михайло Ковальчук у своїй праці зазначає, що період Української Держави являв собою особливий етап, у якому консервативні сили хотіли налагодити соціально-економічний стан у країні, але їхня політика не була прийнята іншими політичними силами, які здебільшого були соціалістичного спрямування. Павло Скоропадський був переконаним федералістом. Відтак, очевидно, що його будуть підтримувати політичні сили також типу. Власне таким чином здебільшого при владі на різних посадах були люди, які вважали Україну за тимчасове явище⁴.

Варто зважати на минуле П. Скоропадського, тобто у якому середовищі він формувався як особистість, що у свою чергу дозволяє пояснити ті чи інші його вчинки. Так, власне М. Ковальчук вказує, що у більшості українського суспільства а особливо серед національно-демократичних партій, прихід до влади гетьмана сприймався як антиукраїнський. Одним із головних фактів було те, що Павло Скоропадський здебільшого спирався на російську старшину, відповідно завдяки цьому було задіяно не велику частину проукраїнського елемента, звісно воно водночас і не дивно, так як гетьман формувався у російському середовищі і в основному серед військових.

Автор у свій праці також висвітлює взаємини гетьмана із соціалістичними політиками. Власне, він хотів залучити їх до роботи в уряді, але йому це не вдалося, хоча П. Скоропадський не одноразово у своїх промовах вказував, що він хоче збудувати сильну та незалежну Україну. Проте з соціалістами у нього було чимало розбіжностей у розвитку державного устрою, соціальній та економічній політиці. Але, як зазначає М. Ковальчук, основною проблемою було те, що дата політична плеяда була налаштована до гетьманської влади як до антинаціональної та антидержавною, вони вважали його владу є промосковською. Такими були партії: Українська трудова партія, Українська партія соціалістів-самостійників, об'єднана Рада залізниць України, УПСФ та

⁴ Ковальчук М. Гетьман Павло Скоропадський та українське державотворення доби визвольних змагань. Пам'ять століть. 2002. № 1. С. 40.

УДХП, власне дані партії будучи переконанні, що влада Павла Скоропадського загрожує усьому існуванню України і знищенню здобутків революції вирішили об'єднатися і єдине утворення під назвою Український Національно-Державний Союз з метою врятувати українську державність⁵.

Таким чином, взаємини Павла Скоропадського і соціалістичних сил були майже з перших днів не надто позитивними. Хоча, не дивлячись на це, гетьман неодноразово заявляв, що буде робити все можливе для розбудови та розвитку України.

Сучасні українські історики активно досліджують діяльність окремих українських політичних партій в період Української Держави. Перші спроби вивчення Української соціал-демократичної робітничої партії та історії її становлення та програмних засад були здійснені В. Головченком. Дослідження діяльності цієї партії в період Української революції 1917–1921 рр. було проведено в кандидатській дисертації О. Бобини⁶. Також до цього контексту, варто вказати дослідника А. Голуба, який займається аналізом міжнародної діяльності партії, включаючи міжвоєнний період.

Також висвітлюється впливова партія того періоду - Українська партія соціалістів-революціонерів. Її діяльність включена в практично кожну працю з історії Української революції, але деякі аспекти її роботи потребують більш детального вивчення. Зокрема, вивчення урядової роботи партії та її впливу на державні структури.

При аналізі наявної літератури щодо історії Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) та Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) важливо відзначити монографію О. Висоцького. В ній автор розглядає діяльність та відносини вище вказаних політичних партій із Павлом Скоропадським. Він відзначає, що українські есери та українські соціал-

⁵ Там само. С. 42.

⁶ Бобина О. В. Діяльність Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії в умовах української національно-демократичної революції 1917–1920 рр.: Дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1993. С. 134 – 139.

демократи негативно сприйняли становлення влади гетьмана. УПСР виступали за революційне повстання задля повалення узурпаторського режиму в країні, відкидаючи будь-які погляди щодо легальної партійної діяльності⁷.

Також варто вказати, що українські соціал-революціонери та есери того часу підтримували ідею створення демократичних органів місцевого самоврядування, парламенту та Українських Установчих Зборів, вважаючи, що це має статися в найближчому майбутньому. Вони також розглядали можливість створення тимчасових рад робітничих і селянських депутатів. Інші українські соціал-революціонери, які підтримували легальність партійної діяльності, також підтримували ці ідеї.

Сучасними українськими істориками вивчаються програмні засади партій у сфері військового будівництва. Існують дослідження та захищені дисертації, що присвячені цьому питанню. Однак, незважаючи на наявність окремих студій, необхідним уявляється продовження дослідження партійного складу військових комітетів на різних фронтах і визначення рівня впливу кожної української партії серед вояків. Також варто глибше з'ясувати роль партій у виборчих кампаніях на різних рівнях, від загальнодержавних до місцевих. Поки що більшість спеціальних праць стосується лише провідних партій, залишаючи інші партії поза увагою. Потрібно також дослідити тактичні засоби боротьби партій під час виборчих кампаній.

Науковці також розглядали питання про діяльність партій на регіональному рівні, але цей напрямок дослідження ще не отримав належної уваги. Більше досліджень потрібно провести щодо діяльності партій в різних регіонах України, щоб з'ясувати їх вплив на конкретних територіях та реакцію місцевого населення.

В. Солдатенко звертав увагу на діяльність українських політичних партій під час революційних подій 1917–1920 років, відповідно не оминувши у своїй

⁷ Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок. Київ, 2004. С. 79.

праці і період Павла Скоропадського. У своїх працях цей автор дає оцінку періоду гетьманування П.Скоропадського, тобто його політичній діяльності, та висвітлює ставлення інших істориків до поданої проблематики. Зазначає, що з приходом Гетьмана інші політичні сили зустріли це із негативом, так як це був не секрет, що це все було завдяки німецькій допомозі і відповідно вважаючи його ставлеником Німеччини та Австро-Угорщини⁸.

Також автор звертається до такого дослідника, як Г. Папакін. Останній відзначає, що прихід до влади Павла Скоропадського є вельми природнім, проте В. Солдатенко не у всьому погоджується із даним дослідником. Автор праці не погоджується із твердженням про те, що із приходом до влади Гетьмана велика кількість тодішніх політичних сил була не проти того, що очільником країни буде Павло Скоропадський. В. Солдатенко стверджує про прохолодне ставлення більшості політичних сил в Україні до гетьманського перевороту⁹.

Загалом, можна відзначити, що основна увага дослідників приділялася провідним політичним партіям Української революції, таким як УПСР, УСДРП та УПСФ. Проте менш уваги було приділено іншим політичним силам, включаючи праві консервативні партії.

Український націонал-комунізм розглядається як універсальний феномен міжнародного комуністичного руху, який поєднував ленінізм і "національні побажання" стосовно нації. Основні аспекти ідеології та постулати націонал-комунізму досліджувалися декількома авторами.

Незважаючи на вивчення лівого соціалістичного табору, менше уваги приділяється українським центристським та консервативним партіям, за винятком Української партії соціалістів-федералістів. Вивчення цієї партії та її програмних засад є обмеженим, і на сьогодні відсутні узагальнювальні роботи з історії цієї партії. Продовження дослідження вимагається для розкриття місця та

⁸ Солдатенко В. Ф. Революційна доба в Україні (1917—1920 роки): логіка пізнання, історичні епізоди, ключові постаті. Київ, 2012. С. 212.

⁹ Там само. С. 216 – 217.

ролі Української партії соціалістів-федералістів у процесах державотворення України.

У порівнянні з Українською партією соціалістів-федералістів, інша українська партія, яка також відправляла своїх членів до уряду, це Українська партія соціалістів-самостійників, залишається вивченою ще менше. На сьогодні відсутні цілком присвячені їй наукові студії. У літературі діяльність цієї партії досліджується в основному фрагментарно, дотично до окремих подій Української революції. Таким чином, Українська партія соціалістів-самостійників ще очікує на поглиблене дослідження.

Дослідження правих українських політичних організацій доби Української Держави 1918 р. тільки розпочалося, і стосується це в основному періоду Українського гетьманату Павла Скоропадського та подальших подій. Деякі дослідники описують організаційний процес і програмні засади Всеукраїнського союзу земельних власників, Союзу представників промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства (Протофіс). Також розглядається урядова діяльність цих партій у різні періоди.

Чималий вклад у розробку даної проблематики зроблено О. Любовець. Вона у своїх працях висвітлювала діяльність окремих партій правого спектру, і, зокрема питання про їхнє ставлення до режиму Павла Скоропадського. Так дослідниця висвітлювала діяльність Союзу земельних власників та ставлення Української демократично-хліборобської партії до влади гетьмана П. Скоропадського. Так авторка зазначає, що між вище вказаними партіями були майже схожі інтереси у баченні майбутнього країни, але гострою проблемою стало питання приватної власності на землю. Перші вбачали, що її не потрібно викуплювати у поміщиків, а інші навпаки шукали компромісу із Центральною Радою та думали про механізм викупу землі¹⁰. З цього слід зробити висновок, що коли було здійснено гетьманський переворот, і відбувалося становлення режиму

¹⁰ Любовець О. М. Всеукраїнський союз земельних власників у політичній системі гетьманату П. Скоропадського. Український історичний журнал. 2008. № 4. С. 62 – 65.

Павла Скоропадського, він мав не лише потужну політичну опозицію, а й природні союзники, із якими тривалий час була доволі добра комунікація.

Відповідно до цього слід вказати, що попри те, що після свого з'їзду Союз земельних власників намагався надавати директиви новому лідерові держави в стратегічних сферах політики, спрямовуючи їх у власних інтересах, новообраний глава держави мав можливість провадити політику у чутливих для українських землевласників питаннях відповідно до власних поглядів. Оголошення Павла Скоропадського гетьманом, яке забезпечило певну правову основу його владі, розглядалося керівництвом партії як гарантія того, що гетьман буде спиратися передусім на своїх прихильників у створенні владних структур та здійсненні політики, що відповідає партійним принципам.

Продовжуючи висвітлення діяльності партій у їх взаєминах з владою Павла Скоропадського, можна звернути увагу на іншу працю О. Любовець «Політична опора гетьманату П. Скоропадського». Авторка розкриває аспект взаємин прихильних до гетьмана політичних сил, хто вони були та через що підтримували тогочасну владу. Так вже зазначалося про діяльність Всеукраїнського союзу землевласників та його активну підтримку режиму Гетьманату. Варто вказати на декілька аспектів, які у цій праці висвітлювала О. Любовець. А саме те, що відчуваючи підтримку влади, що знову таки свідчить про позитивні відносини між ними, союз активізувала свою діяльність на місцях. У сприятливій атмосфері почали відроджуватися місцеві осередки Союзу, які припинили своє існування під час більшовицької окупації. До цих осередків вступала значна кількість селян. Діяльність спілки проявилася в організації повітових, окружних і губернських з'їздів. Звіти про роботу цих форумів та прийняті на них рішення і постанови публікувалися в центральних і місцевих газетах. Також на регулярній основі відвідували Гетьмана задля обговорення подальшої політики. Хоча, до слова, слід сказати, що були питання, у яких між владою та Союзом існували непорозуміння, а саме в аграрній політиці вони вали

інший спосіб її впровадження ніж уряд та щодо українізації уряду, через те, що більшість у партії були проросійськи налаштовані¹¹.

Іншою політичною опорою очільника Української Держави був Союз представників промисловості, торгівлі, фінансів та сільського господарства або ж Протофіс. Делегати привітали нову владу в Україні в особі гетьмана П. Скоропадського, висловивши їй повну підтримку та довіру. Проводячи відповідні консультації щодо економічного розвитку. Аналіз документів з'їзду "Протофісу" показує, що їхня позиція щодо методів вирішення соціально-економічних проблем мало чим відрізнялася від позиції Всеукраїнського союзу земельних власників.

Але звісно, не все було так однозначно. Були проблеми, на яких, як вказує О. Любовець, між Протофісом і Павлом Скоропадським існували розбіжності. Зокрема, у питанні українізації державного апарату ця організація займала виразно антиукраїнську позицію. Існували також відмінні позиції щодо питання про робочий час на промислових виробництвах. Розбіжності з початковою позицією гетьмана були і в робітничій політиці. Представники Протофіса в уряді активно тиснули на гетьмана з вимогою узгодити робітничу політику з інтересами підприємців та власників фабрик і заводів. Цей тиск призвів до того, що гетьман пішов на такі жорсткі та непопулярні заходи, як відступ від закону про 8-годинний робочий день, прийнятого в свій час Центральною Радою. Тому не зважаючи на відкриту та активну підтримку Гетьмана, ці праві організації намагалися впроваджувати власні ідеї та плани, хоч би й треба було йти на конфронтацію із владою¹².

У цілому, дослідження історії політичних партій у період Української революції має важливе значення для зрозуміння подій та процесів того часу, а також може надати цінний досвід для сучасної України.

¹¹ Любовець О. М. Політична опора гетьманату П. Скоропадського. Український історичний журнал. 2013. №3. С. 31 – 35.

¹² Там само. С. 35 – 38.

В монографії "Павло Скоропадський" В. Савченко розглядає основні причини занепаду влади гетьмана. Згідно з його дослідженням, головним чинником краху держави був конфлікт з німецьким командуванням. Українські керівники не бажали стати повними маріонетками іноземних генералів. Проте, деякі інші думки вказують на те, що Українська Держава можливо просто не була готовою до ефективного управління країною і сконцентрувалася більше на політичних розмовах та незаконних діях, таких як розкрадання німецьких коштів. Відповідно і не стабільна політична картина мала чималий вплив на вище вказане, так як не було порозуміння у чималій кількості питань і власне німецьке командування про це дуже добре знало. Також до цього внутрішнього становища ще варто додати, що німецьке військове командування було незадоволене діями влади, такими як аграрні реформи, спроби анексії Криму та агітація проти німецьких союзників. Варто наголосити на тому, що, як зазначає автор, щирих прихильників гетьман не мав, тому їх можна поділити на радикальну та помірковану опозицію. В. Савченко змістовно висвітлює у своїй праці всі опозиційні сили які вважали, що боротьба шляхом терору і диверсій є кращим а ніж домовлятися із владою. Загалом до опозиційного крила входила чимала низка партійних і не партійних об'єднань. Так, вже із самого початку більшовики були рішуче налаштовані для боротьби про влади П. Скоропадського. Маючи певну популярність у провінціях, почали формувати підпільні військові комітети для підризу діяльності гетьмана. У 1918 році більшовики намагалися організувати збройне всенародне повстання, але із цього нічого не вийшло. Власне після цих подій вони переглянули свою радикальну політику щодо гетьмана. Відтак вирішили перейти до легальних методів боротьби¹³.

Чималий вплив мали на бідне населення анархічні угруповання, які піднімали збройні виступи проти влади Павла Скоропадського. В. Савченко вказує, що основними такими були анархісти Нестора Махна, який діяв на

¹³ Савченко В. А. Павло Скоропадський – останній гетьман України.– Харків: Фоліо, 2008. – С. 211 – 233.

Катеринославщині, та Конфедерація анархістських організацій України «Набат». Також слід сказати і про лівих російських есерів, які також були проти влади П. Скоропадського, і мали популярність у губерніях півночі України. Після нетривалої співпраці з більшовиками вони також створили повстанські загони та нелегальний уряд. Щодо найбільш радикальної, яка протидіяла владі гетьмана, то це була партія боротьбистів, які вимагали передачі влади Установчим зборам.

Але існують і інші точки зору. Деякі історики, підкреслюють досягнення Павла Скоропадського, зокрема національну мобілізацію та проголошення Української Держави. Вони вказують на успішне поєднання національних та соціальних мотивів та укладання численних союзів та компромісів з політичними силами, які функціонували в Українській Державі. Однак ця політика компромісів виявилася неефективною в умовах революційних змін.

Важливим негативним аспектом в діяльності українських політичних партій під час гетьманату був внутрішній розкол та інтенсивна боротьба між їх лідерами. Це призвело до розколів у партіях і створення нових політичних утворень, що не сприяло консолідації українського національного руху та зміцненню української державності. Особливо гостро внутріпартійна боротьба проявилася в Українській соціал-демократичній робітничій партії (УСДРП), де відбувся поділ на радикально ліве і помірковане праве крило.

На з'їзді Української соціал-демократичної робітничої партії у травні 1918 року вони відмовилися від гасла федерації та висловили підтримку державній самостійності України. Ця ухвала визначила програмові завдання УСДРП в національно-політичній та військовій сферах.

Утворення Українського національно-державного союзу (УНС) у травні 1918 року стало спробою об'єднання опозиційних українських політичних сил. УНС об'єднав соціалістів-федералістів, соціалісти-самостійники, хліборобів-демократів, трудову партію та профспілки. Вони подали гетьманові меморандум,

в якому засудили реставрацію старого режиму і розпочали конфронтацію з гетьманською владою.

Український національний союз спрямовував свою діяльність на здобуття влади і створив комісії для впливу на законодавчий процес, що фактично створило опозиційний уряд. Це призвело до конфлікту між гетьманом і УНС.

У цей час політичні лідери соціалістичної ідеї не змогли реалізувати пріоритетність державницької ідеї перед класовою та національною. Українські соціалістичні партії в опозиції до гетьманської влади не надавали пріоритету зміцненню державної влади, а зосереджувалися на соціально-економічних питаннях. Ця деструктивна стратегія не сприяла зміцненню української державності.

Особливістю дослідницького підходу Ф. Проданюка є те, що науковець намагався висвітлити діяльність політичних партій в період гетьманування Павла Скоропадського, спираючись більшою мірою на здобутки зарубіжної історіографії. Як зазначає автор, прихід гетьмана до влади не був сприйнято одностайно. Так, представники УЦР вважали, що П. Скоропадський - це ворог українського народу і не як інакше, стверджуючи, що якби не було втручання німецьких військ, то гетьманський переворот не відбувся би.

Як вказує Ф. Проданюк, між різними партійними утвореннями та владою Павла Скоропадського не було згоди, і не вбачали потреби співпрацювати із ним. Так, незважаючи на прохання М. Василенка до УПСФ щодо створення уряду, вони відмовилися, вважаючи, що буде кращим спершу обдумати це питання із іншими соціалістичними партіями. Хоча і це не дало явного результату, так як вони вбачали більш вигідного союзника німців і із своїми вимогами зверталися до них а не до гетьмана, то в певному сенсі показувало їхню позицію¹⁴.

¹⁴ Проданюк Ф. М. Діяльність українських політичних партій у добу гетьманату (1918): історіографія проблеми. Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (19-20 травня 2008 р., м. Київ). Київ, 2008. С. 105 – 109.

Далі автор вказує, що у серпні 1918 року було прийнято рішення про затвердження статуту координаційного центру національних партій, який після виходу з нього представників хліборобів-демократів отримав назву Український національний союз (УНС). Головною метою УНС було досягнення влади в Україні мирним шляхом а однією з ключових цілей союзу було створення єдиного національного фронту. Для того, щоб збільшити свій вплив на гетьманський уряд, УНС створив спеціальні комісії, такі як внутрішні та військові справи, земельні, фінансові, церковні та закордонні справи. Практично був сформований і почав діяти тіньовий кабінет міністрів. Керувала УНС Генеральна рада, яку очолив відомий громадсько-політичний діяч, вчений, літературознавець А. Ніковський. Але можна зрозуміти, що налагоджених стосунків не було навіть між соціалістичними партіями.

Інший український дослідник В. Богайчук вказує на те, що під час Гетьманату до влади було сформовано три основні групи політичних партій та організацій, які мали різне ставлення до Скоропадського.

Автор групує їх за наступними поглядами, діями тощо. До першої групи належать партії, які допомагали П. Скоропадському прийти до влади та загалом надавали йому політичну підтримку. До цих партій належать Союз земельних власників, кадети, Українська народна громада, УДХП та інші. Але дані партії не мали великого впливу в політичному сегменті в такому випадку вони не могли на повну підтримувати політику гетьмана в її реалізації. Були звісно і прорахунки і самої влади. Зокрема, П. Скоропадський не стимулював збереження партій. Так власне було із Українською народною громадою, яка проводила пропаганду ідеї про новий гетьманат. Але через такі прорахунки місце цієї партії займали інші і не завжди прихильники Скоропадського. Хоча як були вказано вище партій які підтримували гетьмана було певна кількість але такими які підтримували у його приходу до влади і політиці була Українська демократично-хліборобська партія.

Другою групою до якої входять політичні партії які із приходом до влади Павла Скоропадського стали легальною опозицією до гетьманського уряду, партії, які раніше були представлені в Центральній Раді, перетворилися на згуртовану групу. Українські соціал-демократи, українські соціалісти-революціонери, соціалісти-республіканці та соціалісти-федералісти відмовилися від співпраці з новою владою, всіляко намагалися перешкодити його формуванню уряд та розпочали переговори не з П. Скоропадським, а з окупаційною німецькою владою. Подані партії не мали можливості для активної участі у реалізації різних програм та реформ через те, що вони відмовилися увійти до керівних державних структур.

І щодо третьої групи партій, як вказує автор увійшли ті партії які оголосили про неприйняття нової влади і про збройне протистояння їй. Це були анархісти, більшовики, ліві українські есери та ліві соціал-демократи. Відповідно ліві стверджували, що самостійна держава не може бути як гасло для трудової людини в його боротьбі за свободу та соціальну законності. Ліві ж есери пішли у підпілля та почати збройно протистояти владі Скоропадського. Представники боролися лишень за класові принципи а не за демократичний устрій держави.

Загалом, можна відстежити, що прихід до влади Павла Скоропадського викликало серед політичних партій різне враження, через яке вони підтримували його владу або йшли у легальну опозицію, щоб лобіювали власну політику. А інші ж вважали за потрібне йти у підпілля і збройно відстоювати свої політичні погляди та інтереси¹⁵.

Отже, підсумовуючи вище вказане, сучасна українська історіографія має чималий пласт досліджень з проблематики взаємин уряду Павла Скоропадського із політичними силами. Проте не вистачає праці, як б вичерпно розкривала діяльність різних партій поданого періоду, їхніх ідейних платформ тощо. Загалом із приходом до влади гетьмана завдяки допомозі німецьких сил, які тоді

¹⁵ Богайчук В. Діяльність політичних партій у сфері військового будівництва України в період гетьманату 1918 року. Політ. менеджмент — 2005. — № 6. — С. 156-160.

перебували на території тогочасної України, відносини із різними політичними партіями склалися по різному, одні відразу зустріли його негативно і не вважали його повноправним очільником держави а лише маріонеткою в руках німців. Але були і прихильники влади які вбачали в ньому ту постать яка виведе Україні із тяжких часів і збереже її державність. Звісно незважаючи відносини змінювалися в залежності до поставлених завдань та проблем які хотів вирішити Павла Скоропадський та його уряд.

РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИКИ ПРО ПОЛІТИКУ ГЕТЬМАНАТУ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Дослідження подій Української революції з історіографічного погляду привертає увагу багатьох вчених. На сьогодні існує значний обсяг різноманітних наукових досліджень, які розглядають цей період з різних точок зору – за змістом, проблематикою та формою.

Таким чином, сучасна історіографія займається ретельним вивченням і переосмисленням подій цього складного періоду в історії України, уникаючи ідеологічних спотворень та надаючи об'єктивний погляд на історичні факти.

Розглядаючи історіографію стосовно історії Української Держави та аграрної політики Павла Скоропадського, можна зазначити кілька основних моментів та перспектив дослідження цих питань.

Дослідження аграрних відносин під час Гетьманату П. Скоропадського стало активним напрямком історіографії в пострадянському періоді. Багато вчених, як старшого покоління, так і молодших істориків, вивчали цю тему і публікували наукові роботи на цю тему.

Низка дослідники розглядали аграрну тематику як ключовий аспект внутрішньої політики урядів П. Скоропадського. Деякі з них аналізували проекти земельної реформи, розроблені в установах Міністерства земельних справ Української Держави, і досліджували їхні наслідки.

Історики також вказують на різні погляди на аграрну політику Гетьманату. Деякі дослідники позитивно оцінювали спроби гетьмана провести земельну реформу, спрямовану на підтримку малоземельних селян, і вважали, що ця реформа могла створити сильну соціальну базу для режиму. Інші ж висловлювали думку, що аграрна політика Гетьманату призвела до реставрації поміщицького землеволодіння, репресій проти селянства та невдоволення серед населення.

Історіографія також відзначає роль ідеологічних міркувань у спогадах та публікаціях учасників різних рухів і партій, які впливали на сприйняття аграрної політики Гетьманату. Деякі групи підкреслювали позитивний вплив реформ, які легітимізували приватну власність на землю, тоді як інші наголошували на негативних наслідках цієї політики.

Свій внесок у розвиток історіографії з історії аграрної політики Павла Скоропадського зробив дослідник Г. Пітик, який розглядали та висвітлив у своїй праці аграрну політику Гетьманату. У своїй праці автор намагався висвітлити різні аспекти аграрної політики уряду Скоропадського, основні напрямки, форма та зміст та характер. Також Пітик вказує, що сама ідея цієї реформи була сформована ще у 1917 році. Слід також вважати цілком природньою той, факт, що Павло Скоропадський намагався втілити цю реформу одну із перших, посилаючись на попереднє питання, його підтримкою були хлібороби-землевласники, яких ця реформа була бажаною. Власність на землю була відновлена у тих самих формах, які існували ще в часи Російської імперії, такі як приватна, удільна, державна, церковна, монастирська, фабрично-заводська, товариська і інші. Для підготовки та реалізації земельної реформи було заплановано створення спеціальних консультаційних органів з цих питань. Політика Гетьманату повністю відновила приватну власність на землю, надаючи широкі права на вільну купівлю-продаж земельних ділянок і скасовуючи попередні рішення Генерального Секретаріату та Ради Міністрів Української Народної Республіки. Питання про право на врожай розглядалися спеціальними комітетами, які склалися з трьох членів¹⁶.

У травні було опубліковано циркуляр, який мав підпис Ф. Лизогуба і вимагав, щоб старости губернії інформували населення про негайне повернення власникам земельних маєтностей, які були відібрані у селян, а також про вирубані ліси. Це вимагалось, незважаючи на рішення земельних комісій та

¹⁶ Пітик Г. А. Земельна політика й аграрне законодавство Української держави П. Скоропадського. Література та культура Полісся : зб. наук. пр. Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2007. Вип. 35. С. 176 – 180.

інших органів влади. В цьому контексті слід зауважити, що гетьман України намагався провести консервативну аграрну політику, спрямовану на злагодження і примирення двох різних соціальних груп в українському суспільстві. Він висловлював це дуже рішуче та детально під час зустрічі 21 червня з великою делегацією хліборобів.

Таким чином, історія Української Держави та аграрна політика Павла Скоропадського залишаються актуальними об'єктами дослідження в українській історіографії, і багато вчених продовжують працювати над цими питаннями.

В праці «Економічна політика уряду української держави гетьмана Павла Скоропадського» М. Брюховецького висвітлено чимало аспектів економічної діяльності Павла Скоропадського та економічний аспект падіння УЦР. Автор зазначає: щоб краще зрозуміти економічну політику Гетьмана треба знати через, що впала попередня влада.

Дослідження спрямоване на аналіз системи практичних заходів, які Гетьманський уряд використовував для управління економікою, з основним акцентом на галузі сільського господарства та промисловості. Варто відзначити, що під час Української Центральної Ради земельна реформа залишилася лише на папері, і земля фактично не була розподілена серед селян. Уряд Павла Скоропадського прийняв важливе рішення стосовно аграрного питання, оскільки розумів, що роздача землі селянам може спричинити товарну кризу. Замість цього, уряд Павла Скоропадського прийняв рішення з приводу земельного питання, яке вигідне для поміщиків. "Тимчасові правила про земельні комісії" вимагали від селян повернути власницьке майно і компенсувати збитки, завдані великим землевласникам. Гетьманська грамота відновила право власності на землю з обмеженням - не більше 25 гектарів в одних руках.

М. Брюховецький вважає, що політика, яку впроваджував гетьман та його уряд, була винятково доцільною, адже її метою було відновлення продуктивності сільського господарства, а не як трактують деякі інші дослідники обмеження

селянських прав. Хоча на противагу цьому, політика П. Скоропадського зберегла великі господарства, що дії, які були на це спрямовані, були не надто популярні у селян, що відповідно стало чинником для повстань проти уряду та гетьманської влади.

М. Брюховецький визначає такі основні риси економічної політики Гетьманату Павла Скоропадського:

1. Приватна власність: гетьманський уряд підтримував ініціативи щодо власності та розвитку приватного сектору. Це означало, що селяни та підприємці мали більше свободи в управлінні своїми господарствами та підприємствами.

2. Аграрний сектор: П. Скоропадський був зацікавлений у творенні ефективного сільського господарства. Гетьманський уряд намагався впровадити сучасні методи сільськогосподарського виробництва, щоб підвищити врожайність та забезпечити продуктами населення.

3. Промисловий сектор: Уряд прагнув розвивати промисловий сектор країни, зокрема видобуток сировини та її подальшу обробку. Це сприяло створенню нових робочих місць та підвищенню виробничої потужності.

4. Економічна стабільність: Гетьманський уряд намагався забезпечити економічну стабільність та бюджетну дисципліну, щоб залучити інвестиції та покращити фінансове становище держави.

Однак, консервативна економічна політика гетьманського уряду мала свої обмеження і негативні наслідки:

1. Соціальні проблеми: Гетьманат не звертав достатньо уваги на соціальні питання, такі як освіта та медицина. Це призвело до неситуаційних проблем у суспільстві, що негативно вплинуло на підтримку режиму серед населення.

2. Об'єктивні обмеження: Гетьманат існував дуже короткий час і зазнавав тиску з боку різних сил, включаючи більш сильні імперії та інші політичні групи.

3. Складні історичні умови: Україна переживала період глибокого соціального, політичного та економічного хаосу після Першої світової війни та

революцій. Ці умови ускладнювали можливість впровадження стійких економічних реформ¹⁷.

У підсумку, хоча гетьманський уряд намагався створити стабільну державу з приватною власністю та розвинутим господарством, багато факторів, включаючи соціальні та політичні обмеження, спричинили його невдачу. Уряд Павла Скоропадського завершив свою існування вже у вересні 1918 року, коли був обернений відступом та подальшими подіями революційного періоду в Україні.¹⁸

В праці «Пріоритети соціально-економічної політики Гетьманату Павла Скоропадського» Т. Осташко розглядає основні напрямки соціально-економічної політики урядів Української Держави. Серед них особлива увага приділяється таким аспектам, як земельні відносини, формування фінансової та банківської системи. Головна мета цих заходів - подолання економічної залежності від інших держав, а також розв'язання проблем продовольчої кризи та безробіття. Додатково, уряд спрямовує зусилля на мінімізацію страйків і створення та підтримку класу хліборобів. Це важливі кроки для стабілізації економічної ситуації та підтримки населення в умовах незалежності від інших країн. Авторка також як і її колеги висвітлює аграрне питання із різних сторін, щодо цього слід вказати наступне, що чималої школи для реалізації цієї реформи завдали селянські повстання які відбувалися у липні місяці 1918 року.

Також авторка характеризує причини по яких в промисловості були чималі проблеми, це і військовий конфлікт проти більшовиків, постійні скорочення виробництва, низький рівень продуктивності через постійні страйки робітників на промислових об'єктах та залізниці тощо. Щодо страйків та особливо працівників залізниці влада П. Скоропадського були зроблені різні спроби зупинити страйк залізничників шляхом негайної виплати заробітної плати,

¹⁷ Брюховецький М. М. Економічна політика Гетьмана Павла Скоропадського. Економічний часопис. 2004. № 2. С. 36.

¹⁸ Там само. С. 36 – 39.

найму порушників страйку та погроз передати контроль над залізницею німецькій військовій владі. Однак жоден з цих заходів не виявився ефективним. Навіть попри репресії та військові суди, страйк тривав до середини серпня 1918 року¹⁹.

Також над даним питанням працював С. Камаралі. В його праці «Окремі напрями економічної політики уряду гетьмана П. Скоропадського» розглянуто економічну політику Української Держави в початковому періоді. На думку автора, вона значною мірою залежала від політичних обставин, а саме від умов, які випливали з Брест-Литовської угоди. Незважаючи на те, що уряд гетьмана робив усе можливе, щоб розвивати меркантильну політику та покращити економічне становище країни, Україна залишалася в складній ситуації.

Зазначені обставини включали залежність від Німеччини та Австро-Угорщини, бойкот прихильників колишнього уряду УНР і потребу створення власної грошової одиниці, яка мала бути підтримана українською власністю. Це призвело до необхідності реформування та розвитку економіки України, зокрема, цукрової промисловості, а також відновлення та розширення зовнішньої торгівлі.

Для вирішення цих завдань міністр фінансів А. Ржепецький прийняв ряд законодавчих актів щодо формування та відновлення української грошової системи, а також розширення емісії грошей. Також був укладений договір з Австро-Угорщиною та Німеччиною про позику 400 мільйонів крб., яка повинна була бути сплачена наполовину в кронах за курсом 2 австро-угорські крони за 1 крб і наполовину в німецьких марках за курсом 1/3 марки за 1 крб.

Основними засобами економічного забезпечення української валюти були природні ресурси країни, а також важливі галузі, такі як цукрова і горілчана

¹⁹ Осташко Т. Пріоритети соціально-економічної політики Гетьманату Павла Скоропадського. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. 2010. Вип. 5. С. 145 – 164.

промисловість. Ці заходи були спрямовані на покращення фінансового становища України та створення основ для її економічного відновлення²⁰.

Р. Пиріг аналізував соціально-економічні та політичні аспекти аграрної політики гетьмана та підкреслив причини, які, на його думку, призвели до невдачі земельної реформи. Із зазначень автора дану проблематику слід розглядати не лише у історико-пізнавальному контексті а більше із сторони практично-політичної так як зважаючи на той час, та й загалом на складний процес реформування земельної реформи в країні. На погляд і прагнення реформувати дану галузь впливали низка чинників, це і його вподобання, такі, наприклад, як столипінська реформа. Також природньо, що на втілення аграрної реформи і впливали його політичні прихильники із Української демократично-хліборобської партії, відповідно за їх підтримку варто було попрацювати над втіленням реформи, також вони вимагали щоб кожний законопроект, який прямо чи опосередковано торкається земельного питання, мав в обов'язковому порядку обговорюватися із ними.

Зрештою підготовка та проведення реформи лягало на міністерство земельних справ який очолював В. Колокольцев. Хоча були і низка проблем із впровадженням та і з підготовкою зрештою. Ситуація в міністерстві негативно вплинула на початкову розробку законодавчої бази для земельної реформи. За словами автора, який посилається на Павла Скоропадського, для обґрунтування законопроектів про власність на землю потрібні були адекватні статистичні дані, але міністерство не змогло їх надати, що призвело до затримок у проведенні реформи. Також Р. Пиріг наголошує, що заява Ради міністрів відображала Хартію для всієї української нації. Гетьман не мав наміру надавати землю безземельним, тобто сільському населенню. Однак це була політична декларація з елементами агітації та пропаганди, яка не мала юридичної сили.

²⁰ Камаралі С.Є. Окремі напрями економічної політики уряду гетьмана П.П. Скоропадського. Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). Серія: право. 2018. Вип. 3 – 4 (12 – 13). С.15 – 22.

Із праці Р. Пирого можна виокремити чинники, які зрештою стали на заваді реалізації аграрної реформи, яка в тій чи іншій мірі була важлива для подальшого розвитку здорової економіки країни. Так ось, однією із причин була фактична окупація України країнами Четвертного союзу, які сприймали владу гетьмана та країну як продовольчий придаток. Хоча вони і підтримували ідеологічно владу П. Скоропадського, але з політичних причин не могли дозволити проводити якійсь серйозні зрушення в країні, так як це могло понести за собою і загрозу отримання сировини та збіжжя, яке їм обіцялося за договором. І не менш важливим відігравав фактор політичної підтримки, а точні її майже повної відсутності, як так посилаючись на попереднє питання як тих прибічників влади Павла Скоропадського не було, були лише великі землевласники які на початковому періоді підтримували діяльність але нарізним каменем стала аграрна реформа. В такому випадку гетьман не мав політичної підтримки в середині країни, що негативно вплинуло на цю реформу, та і загалом на іншу подальшу діяльність П. Скоропадського та його уряду²¹.

Загалом, сучасний стан української історіографії стосовно історії аграрної політики Павла Скоропадського свідчить про постійний науковий інтерес вчених до цієї теми. Однак спеціальних історіографічних праць з історії аграрної політики Української Держави поки що немає, і інформація з цієї області представлена фрагментарно. Відсутність комплексного дослідження наголошує на потребі подальшої роботи у цьому напрямку.

Важливі дослідження на дану тему були проведені Р. Пирогом у його монографії "Діяльність урядів Гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір". У відміну від інших істориків, Р. Пиріг зауважує, що гетьман вже до встановлення Гетьманату обрав на посаду міністра з питань народного здоров'я В. Любинського, і ця кандидатура була прийнята без заперечень з боку німецького генерала В. Гренера. Крім того, автор припускає, що саме гетьманат

²¹ Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року: Історичні нариси. Київ, 2011. С. 147 – 160.

створив це міністерство, оскільки в Українській Народній Республіці такого державного органу не існувало.

Р. Пиріг також аналізує внутрішню структуру міністерства і вказує, що до осені 1918 року воно вже мало чотири департаменти, 16 відділів і кілька допоміжних підрозділів. Відбувалася поступова формування рад міністра, ученого комітету, судово-медичної ради. Однак він зауважує, що Тимчасовий статут міністерства був схвалений лише в грудні 1918 року і тому не набув чинності. Р. Пиріг також згадує про видання міністерського "Вісника", хоча вказує, що це був єдиний примірник, який з'явився в липні 1918 року. Також автор детально висвітлює і інших міністрів які виконували свої обов'язки у період Павла Скоропадського, зокрема А. Ржепецького, який працював міністром фінансів, якого рекомендували представники ПРОТОФІСу. Намагався всіяко розвивати економіку в країні, як про його говорили, що він прийшов проросійським політиком а під час виконання своїх обов'язків став українським самостійником.

Також Р. Пиріг розглядає і інші не менш важливі постаті які працювали у міністерстві торгівлі та промисловості. Першим був С. Гутник, а наступним С. Мерінг. З початку чимала відповідальність лягала на С. Гутника, який намагався розвивати торгівлю, він домігся, щоб йому надали особливі права по врегулюванню зовнішньої торгівлі. Також йому доручали справи по постачання палива до електростанцій, що загалом свідчить про його активну діяльність і вбачали в ньому людину яка розуміє, що робити. Інший же міністр, С. Мерінг, був на своїй посаді не дуже тривалий час, впроваджував доволі дивну політику у відношенні із попереднім міністром. Пропонував виділення коштів на речі які на той час могли почекати, наприклад закупівлю сукна для одягу державних службовців. Ба більше, як зазначає Р.Пиріг, міністр вважав, що відновлення

української промисловості не є можливим без її співпраці із іншими регіонами Росії, що відповідно свідчить про його проросійську позицію²².

Питання соціально-економічного розвитку періоду Павла Скоропадського та діяльності його уряду, має чималу кількість історіографії яка висвітлює те питання із різних сторін та аспектів. Одним із таких дослідників є П. Гай-Нижник. Розглядаючи праці дослідника, варто розпочати із «Міністерства праці Української Держави...», в якій відповідно до назви розглядається відповідне міністерство та його функції. За зазначенням автора, основною проблемою, яку треба розглядати в контексті даної теми, це робітниче питання, яке власне Українська Держава тримала в доволі занедбаному стані. Стверджується, що це питання робітників було в 1918 році в буде напруженому стані, і від покращеннях їх становища та стабілізації цього питання залежало існування державності України. Відповідно тягар проблем ліг на Міністерство праці. Відповідно, як зазначає П. Гай-Нижник, дане міністерство було позитивним чинником розвитку соціально-економічної політики держави, так як воно займалося проблематикою та вирішенням соціальним захистом людей та розвивало правове законодавство також проводило боротьбу із безробіттям. До слова варто сказати і те, що автор вказує під час існування УНР, тобто до приходу П. Скоропадського, дане міністерство існувало лишень на папері, відповідно його діяльність уже рід час гетьманату було створено із нуля, що свідчить все ж про позитивний вплив на соціально-економічне життя Української Держави²³.

П. Гай-Нижник відзначає, що першочерговим напрямком політики Української Держави було відновлення і розбудова міцної економіки. На думку дослідника, для урядовців того часу гостро стояла проблема створення ефективної структури уряду та забезпечення функціонування фінансового відомства і державної податкової служби. Для вирішення цих питань у структурі

²² Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. Київ, 2016. С. 175 – 219.

²³ Гай-Нижник П. Міністерство праці Української Держави і робітниче законодавство Гетьманату 1918 р. у світлі невідомих документів. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ, 2007. Т. XVIII. С. 325 – 332.

Ради Міністрів було створено Міністерство фінансів, яке дало змогу уряду ефективно вирішувати ці завдання. Дане міністерство очолив А. Ржепецький, який доклав чималих зусиль задля покращення економічного становище в Українській Державі. Відповідно до стандартів урядових та міністерських структур, що діяли на той час, Міністерство фінансів Української Держави мало власні відповідні департаменти. У сфері податкової системи та управління податковими відрахуваннями цими питаннями займалися окремі департаменти Міністерства фінансів.

Приділяючи більше уваги податковій системі, яку уряд Павла Скоропадського із перших днів намагався наладити, потребував чимало зусиль, знову ж таки П. Гай-Нижник, що це було важко із низки причин, війна не стабільна політична ситуація тощо. В цей час треба було покращити і реформувати податкову систему задля більш кращого збору, так як через відповідний ряд причин це відбувалося не регулярно і загалом слабо. Відповідно до поставлених проблем, влада намагалася це вирішити реформуванням проблематики, приймаючи різні закони та постанови. Так власне, як зазначає автор однією із таких постанов була, Постанова про скарбових збирачів та розсильних на території Української Держави та Порядок діяльності скарбничих і податкових розсильних. Таким чином уряд Павла Скоропадського намагалися вирішити проблему із не якісним податковим збором, в додаток до цього варто наголосити, що кошти які надходили до державної скарбниці не лише через вирішення вище вказаної проблеми, а й через підвищення ставок на вже існуючі податки і запроваджуючи нові, що звісно у свою чергу було потрібно, так як держава потребувала коштів але із іншої сторони і призвело до занепаду влади і скасування гетьманату²⁴.

Також важливим аспектом економічного розвитку є митна політика вважається ключовим елементом фіскальної та економічної стратегії країни, оскільки вона виступає інструментом фінансово-економічного захисту

²⁴ Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня - 14 грудня 1918 р.). Київ, 2004. С. 105 – 107.

внутрішньої торгівлі та окремих секторів економіки від зовнішньої конкуренції. Автор вказує, що вона сприяє розвитку внутрішньої торгівлі, підтримує вітчизняну промисловість, а також використовується для захисту ринків від демпінгу та інших протекціоністських впливів. Відповідно з приходом до влади Павла Скоропадський намагався створити країну у її етнографічних межах, що у праці П. Гай-Нижника висвітлюється як позитивний аспект його діяльності. Також вважалося за потрібне будувати митні пункти та відповідно їх охороняти. Так при вище Міністерстві фінансів, як зазначалося було низка департаментів, і одним із них був митний. За період гетьманату вже у вересні 1918 року було майже по всьому кордоні були митні пропускні пункти, що відповідно підтримувало економіку через стягування податків і стимулювало її подальший розвиток. Щодо цього автор висвітлює, не дивлячись на складне становище, але розвиток митної політики йшов на користь країні, але виникали і кризові обставини, в яких влада вирішувала доволі успішно.

На прикордонних пунктах були створені митні інспекції. Для нагляду за безпекою українських державних кордонів на всіх таких пунктах були призначені комісари від Міністерства внутрішніх справ. За цей контроль відповідав окремий Корпус кордонної охорони, який був створений до листопада 1918 року. До кінця літа 1918 року витрати на організацію та утримання українських прикордонних військ вже становили близько 9 мільйонів карбованців, що було значною сумою на той час.

Також П. Гай-Нижник вважає позитивним у розвитку економіки діяльність такого державного органу, як Міністерство торгу, яке на період 1918 року мало велике значення для розвитку як в економічному, та і як дипломатичному сенсах для Української Держави. Оскільки тоді Україна була під протекторатом Німеччини, вона мала торгівельно-економічні відносини і з її союзниками. Відповідно укладалися економічні договори здебільшого із Центральними державами²⁵.

²⁵ Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної ради, урядів УНР, Української держави, УСРР (1917-1930 рр.). Київ, 2006. С. 114 – 138.

Не менш важливим та складним аспектом діяльності уряду та самого Гетьмана у сфері економіки полягала у реформуванні фінансової системи країни. Не є дивним, що основним аспектом у економіці є кошти, та власне на той час в українській економіці вільному користуванні був російський рубль, буду законим платіжним засобом. Так, як через першу світову війні і революції в Росії вартість рубля дуже впала, перед владою та урядом постала нова проблема яку слід було вирішувати швидко. Також, у цьому була потреба, так як не одноразово це оголошувалося у статтях та низка політиків висловлювалися щодо цього, в українських періодичних виданнях почали активно з'являтися статті та публікації, в яких наполягали на незалежності національних фінансів від негативного впливу рубля. Ці пропозиції висували різні представники суспільства з різних соціальних верств. Питання незалежності українського фінансового сектору також активно обговорювалося на з'їзді "Протофісу". Загалом і сам автор вважає, що це було одна із нагальних потреб для подальшого розвитку здорової економіки. Вже у травні 1918 року на з'їзді у Києві міністр фінансів Української Держави А. Ржепецький висловив думку, що єдиним способом забезпечити процвітання України на той час було відокремлення від Росії. Уряд Павла Скоропадського планував реалізувати план відокремлення від рубля поступово і планомірно, згідно з цивілізованими процедурами.

Задля покращення становище приймалися різні закони які були спрямованні відійти від залежності рубля. Власне у праці П. Гай-Нижника йдеться про наступні закони які впроваджувалися і як вважається мали б більш позитивне значення якби влада Павла Скоропадського протрималася б довше. Зрештою щодо законодавчої бази то слід сказати про: Закон про обмеження ввезення на Україну російських грошових знаків, Закон про видачу авансів у рахунок відсотків з паперів тих позик, що випущено або гарантовано колишнім російським урядом, Постанова про надання міністрові фінансів право робити необхідні, по його міркуванню, заходи до вилучення з обігу тих цінностей, що мають обертання як грошові знати тощо. На прикладі декількох законів та постанови можна відстежити, як уряд Української Держави намагався

покращити економічне становище та вийти із впливу рубля. Хоча як і зазначає автор, не вистачило часу задля, того щоб відчуті ці реформи та закони в дії²⁶.

Провідною дослідницею соціальної політики Гетьманату є Л. Жванко. Авторка переконливо доводить, що Українська Держава, незважаючи на нетривалість існування, взялася за відновлення системи охорони здоров'я. Хоча галузь менш постраждала від політичних конфліктів, вона показала, що опозиційні партії негативно ставилися до курсу Гетьманату навіть у сферах охорони здоров'я та соціального захисту. Такий курс був спрямований на дискредитацію гетьманського уряду в усіх сферах та посилення тиску на нього.

Як зазначає Л. Жванко, на сферу соціального захисту і охорони здоров'я в часи Української Держави впливали два фактори: політична та економічна ситуація, а також перспективи роботи міністерства. Вважаємо за доречне додати, що спеціального міністерства за часів Центральної Ради не було. Дослідниця дійшла висновку, що міністерство мало три пріоритети: розробку статуту, який визначає пріоритети діяльності, програму розвитку охорони здоров'я та соціального захисту та засад національної політики. а також вирішення нагальних проблем, викликаних війною та розрухою.

За словами Л. Жванко, політику Гетьманату в царині охорони здоров'я було започатковано рішенням двох нарад в Раді міністрів 22-25 травня та 15-16 липня. Її дослідження заслуговує на увагу детальним описом структурних підрозділів МНЗО з біографіями керівників МНЗО. Авторка цілком слушно наголошувала, що вони належали до категорії високооплачуваних державних службовців за своєю професійною кваліфікацією та отримують прийнятну заробітну плату порівняно з представниками медичних закладів губерньського рівня. Останні не мали достатнього капіталу та заробітної плати. Зрештою, це змусило медичні заклади неодноразово звертатися за фінансовою допомогою до МНЗО.

²⁶ Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня - 14 грудня 1918 р.). Київ, 2004. С. 94 – 103.

Дослідження заслуговує на увагу детальним описом структурних підрозділів МНЗО з біографіями керівників МНЗО та матеріальними внесками співробітників. Як свідчать архівні джерела, автор цілком слушно наголошував, що вони належать до категорії високооплачуваних державних службовців за своєю професійною кваліфікацією та отримують прийнятну заробітну плату порівняно з представниками медичних закладів губернського рівня. Останні не мали достатнього капіталу та заробітної плати. Зрештою, це змусило медичні заклади неодноразово звертатися за фінансовою допомогою до МНЗО.

Слід зазначити, що Л. Жванко у своєму дослідженні наголошував на назві «Міністерство громадського здоров'я та державних справ», тоді як у документах згадується інша назва – «Міністерство громадського здоров'я та медичних справ» (МНГО). Додаткова преса мала назву «Вісник відділу охорони здоров'я та соціального забезпечення». В урядових протоколах В.Любинський значиться як «міністр охорони здоров'я та опіки». Тому маємо підстави вважати, що це офіційна назва міністерства²⁷.

Як зазначає автор праці, на робочий процес і потреби цього суспільства впливають два фактори: політична та економічна ситуація, а також перспективи роботи міністерства. Вважаємо за доречне додати, що спеціального міністерства за часів Центральної Ради не було. Дослідник дійшов висновку, що Міністерство має три пріоритети: розробку статуту, який визначає пріоритети діяльності, програму розвитку охорони здоров'я та соціального захисту та засад національної політики. а також вирішення нагальних проблем, викликаних війною та розрухою.

Не менш важливим аспектом розвитку соціальної політики і до неї дотичних були намагання відновити козацький стан. Хоча козацтво можна віднести не лише до соціального аспекту, а й до культурного та військового, але у цьому питанні його слід розглядати через призму соціального спектру і яка була ідея та які були дії П. Скоропадського щодо цього. Звісно очевидним є той факт, що

²⁷ Жванко Л. М. Соціальні виміри Української Держави (квітень–грудень 1918 р.). Харків, 2007. С. 22 – 89.

відновлення козацького стану у першу чергу відбувалося для підсилення війська новим формуванням та в певному розумінні елітою. У праці О. Кузнецова зазначається, що формування військових частин і козацтва проходило у дуже повільному темпі та і загалом у той час більш актуальною проблемою було вирішення аграрного питання, і в цьому козацький стан міг відіграти свою роль. Відповідно Павло Скоропадський намагався створити на сьогоднішній манер середній клас, тобто заможних селян, які, своєю чергою, мали б бути опорою гетьманській владі. І у цьому ново відновлена соціальна категорія козацтва могла відіграти свою роль.

Але зважаючи на низку причин, діло йшло не надто у позитивному руслі. Політичні зобов'язання, за якими українська влада мусила віддавати збіжжя Німеччині й її союзникам, вносили негативний струмінь у ставлення козацтва до влади. Слід також зазначити, що рішення про відродження козацтва не враховувало належним чином політичну ситуацію в Україні на той час, так як і без цього було чимало проблем, які слід було вирішити швидше. Спроба відновити українське козацтво не мала очікуваного результату. Бідне селянство негативно сприйняло цей крок гетьмана. І коли уряд П. Скоропадського втратив владу у вирішальний момент, гетьманський режим не мав на кого покластися у питанні захисту²⁸.

Отже, сучасна історіографія представлена чималою кількістю праць різного жанру, в яких розкрито різні аспекти соціально-економічної розбудови України в добу Павла Скоропадського. Чимало праць присвячено діяльності Гетьманату в реформуванні економіки, у вирішенні аграрного питання, також в промисловості, податковій та митній системах. У соціальному вимірі автори досліджують роботу, яка була зроблена в ділянці охорони здоров'я тощо. Також в соціальній сфері деякі автори вносять відновлення козацтва, як аспект створення нового соціального прошарку.

²⁸ Кузнецов О. М. Українське козацтво у державотворчих планах Павла Скоропадського. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 58 – 61.

РОЗДІЛ 3. РЕФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ГУМАНІТАРНІЙ ЦАРИНІ В ІСТОРИОГРАФІЇ

Період Української революції 1917-1921 років відіграв важливу роль у формуванні українського народу і його державності. Роки незалежності були періодом, коли структура розвитку змінювалася відповідно до політичних пріоритетів та ідейних концепцій, і були економічні та гуманітарні виклики. Однак важливо відзначити, що кожен з урядів намагався провести реформи в сфері культури та освіти, активно пропагуючи політику українізації.

Значний прогрес в гуманітарній сфері був досягнутий під час короткочасного правління гетьмана Павла Скоропадського, який став главою Української Держави після перевороту 29 квітня 1918 року. Протягом свого періоду влада та нова адміністрація активно сприяли розвитку культури та освіти в Україні, вважаючи це одним із ключових напрямків країнознавства.

Важливо відзначити, що сам гетьман Павло Скоропадський, який симпатизував Росії та її культурі, відзначав необхідність українізації в Україні, незважаючи на свої особисті погляди. Навіть при своїх вподобаннях, він активно підтримував та відновлював освітні та культурні установи. Додатково, під його керівництвом було видано наказ, за яким усі чиновники повинні були перейти на українську мову протягом трьох місяців та володіти нею вільно, що свідчило про його патріотизм до рідної країни.

Уряд та і власне сам Павло Скоропадський зробили чимало для розвитку гуманітарної царини, яку сучасні дослідники висвітлили у своїх працях. Так як ця царина включає в себе чимало спектрів, хтось висвітлював це комплексно а хтось концентрувався на якомусь певному аспекті, наприклад освіти, театрі, релігії тощо. Так, слід розпочати із П. Гай-Нижника, який досліджував період гетьманування П. Скоропадського у різних сферах його діяльності, в тому числі в гуманітарній сфері. Так, власне автор вказує, що було проведено чималу роботу

у сфері театрального мистецтва, а також в створенні відповідних установ і навчальних закладів для їхньої функціонування. Важливо розглянути більш детально зміни та поліпшення у сфері театру під час Гетьманату Павла Скоропадського. Фінансування було направлено на розвиток професійних театрів, як шляхом виділення коштів окремим театральним установам чи надання підтримки окремим представникам цієї галузі. Зокрема П. Гай-Нижник вказує, що були надані фінансові засоби Київській російській опері, а також відділено допомогу "Молодому театру" Леся Курбаса. У травні 1918 року уряд виділив 165 тисяч карбованців з державного бюджету для товариства "Національний театр". У свою чергу це є позитивна діяльність уряду та Гетьмана.

Також автора вказує, те що Павло Скоропадський брав участь у нарадах, що у свою чергу показує зацікавленість у розвитку даної сфери, призначених для вирішення поточних питань та обговорення майбутнього розвитку. Одне з таких зібрань відбулося 9 червня 1918 року у Києві, з участю представників українського мистецтва, Гетьмана, а також представників влади Миколи Василенка²⁹. Як було відзначено, обговорення охоплювало різні аспекти театрального та музичного мистецтва. Результати цих нарад були опубліковані в пресі під назвою "Сучасне становище театру", де були сформульовані основні завдання для театральної сфери та висловлено пропозиції щодо створення ряду відповідних установ, таких як Інститут історії мистецтва, Академія мистецтва та інші.

Коротко кажучи, уряд активно розширював інші установи, де нові талановиті особистості подальше сприяли розвитку українського театру та культури загалом. Прикладом такої ініціативи є Музична драматична школа ім. Миколи Лисенка, випускники якої здобували визначене місце в культурному середовищі. Діяли також пізні консерваторії, формувалися нові оперні та театральні школи для освіти та навчання українців.

²⁹ Гай-Нижник П. Становлення українського театрального мистецтва і питання його оподаткування за Гетьманату 1918 року. Український театр. – 2003. – №5–6. – С.10.

За працею П. Гая-Нижка можна побачити, що завдяки успішній політиці уряду Павла Скоропадського можемо відзначити розквіт українського театрального мистецтва. Один з прикладів того, як влада сприяла розвитку національного театру, - це рішення "Про допомогу українському театру", яке було опубліковане в "Державному Віснику" 22 червня 1918 року. Крім того, уряд вносив законопроекти щодо оподаткування театрів, а загалом ця відповідальність покладалася на Міністерство фінансів. 14 червня 1918 року вони представили законопроект до гетьмана "Про розміри оподаткування публічних вистав та розваг", який був прийнятий того ж дня. В цьому сегменті діяльності уряду була реалізована успішна політика.

Про розвиток освіти як складової гуманітарної політика Павла Скоропадського та його урядів є чимало наукових доробків різних дослідників даного періоду. Одним із таких є Ф. Проданюк. У своїй праці він висвітлює розвиток шкільництва у період Гетьманату, зазначаючи, що великих зусиль було вкладено в дошкільну та позашкільну освіту. 23 серпня 1918 року було прийнято рішення, що ця галузь отримає основне фінансування від Міністерства освіти. Саме міністерство повинно було допомагати міському та земському самоврядуванню, які створювали заклади позашкільної освіти. Наприклад, вечірні школи стали місцем для здобуття грамотності. Також у сфері дошкільного виховання організовували ясла, дитячі садки та майданчики. Уряд гетьмана також сприяла розвитку бібліотек та читалень в державі, де відбувалися читання різноманітної літератури, виставки та культурні заходи. Також винесли ініціативу про те, щоб історія та географія України стали окремими предметами у шкільній програмі. Цю ідею ухвалив уряд, і з серпня 1918 року П. Скоропадський офіційно схвалив закон Про обов'язкове вивчення української мови та літератури, а також історії та географії України у всіх середніх школах.

Як зазначає автор, на законодавчому рівні уряд Української Держави активно підтримував нижні школи. Наприклад, 6 серпня 1918 року був

прийнятий закон, який стосувався об'єднання до одного типу нижчих початкових шкіл та збільшення державної допомоги школам. Цей нормативний акт завершив процес створення єдиного типу початкової школи, об'єднавши сільські школи різних типів і парафіяльні початкові школи. В результаті у державі всі нижчі початкові школи стали установами, які діяли на основі "Статуту початкових шкіл"³⁰.

Питання створення в часи Гетьманату Української академії наук розглянув Г. Папакін. Він показав, що заснування найвищої української наукової інституції було одним із найбільш значущих досягнень Гетьманату Павла Скоропадського. Гетьман особисто висловлював свою позицію щодо цього, наголошуючи на бажанні заповнити дефіцит наукових кадрів у країні та складаючи список вчених, яких він бажав залучити до праці в Україні. Для ефективного звернення до представників науки та культури використовувалися спеціально організовані державні поїзди. Ці заходи дали можливість Василенку представити проект створення Української Академії наук.

Однак однією з труднощів при впровадженні законопроекту було питання щодо надання приміщень під інституції УАН. Г. Папакін показав, що основним приміщенням, наданим для функціонування УАН, були будівлі колишнього Володимирського кадетського корпусу, які вже були обіцяні Українському державному університету, а це викликало чимало питань до влади. У кінцевому підсумку Рада міністрів висловлювала підтримку ідеї перенесення університету в приміщення колишнього артилерійського училища, а Українську академію наук вже розмістити в зазначеному вище приміщенні. Але попри організаційні труднощі початкової фази існування УАН, Г. Папакін вважає, що сама політика Гетьманату в цьому питанні була загалом ефективною і правильною³¹.

³⁰ Проданюк Ф. Національно-культурна політика гетьмана П. Скоропадського. Українознавчий альманах. Київ, 2011. Вип. 5. С. 138 – 140.

³¹ Папакін Г. Павло Скоропадський та Українська академія наук. Київ, 2018. С. 228 – 246.

О. Реєнт розглядає період Гетьманату у синтетичному вимірі, не оминаючи і його діяльності у сфері культури. Автор вказує, що в сфері видавничої діяльності гетьман впроваджував успішну політику. Узагальнюючи період гетьманування Скоропадського, діяло 104 видавництва, що перевищувало кількість видавництв 1917 року, коли було активних лише 78. До числа відомих видавництв цього часу входили "Вік", "Криниця", "Час", "Дзвін", "Сіач" та інші. Протягом 1918 року ці видавництва випустили близько 100 книг для дітей різного накладу, загалом видано 1526 книжок, з яких більшість були українською мовою, і загальний тираж становив 10 мільйонів 260 тисяч примірників. Крім того, уряд гетьмана продовжив розвиток Українського телеграфного агентства³².

Е. Кучменко також розглядає гуманітарну царину в період Гетьманату а саме в спектрі реформування освітньої галузі. У своїй праці розглянув та висвітлив реформи шкільної освіти, варто навести приклад, щото матеріалу який висвітлює автор. Візьмемо до уваги середні школи учні вступали до цих закладів після закінчення початкової школи, конкретно після першого або вищого початкового класу, що відповідав п'ятому класу. Навчання в середніх школах тривало 8 років і також було платним, аналогічно до попереднього типу шкіл. Важливо зауважити, що 1 червня 1918 року в Українській Державі був утворений департамент середньої освіти, очолюваний Антоном Синявським. За зазначенням Е. Кучменко, цей департамент затвердив створення нових українських середніх шкіл, які мали відповідний педагогічний персонал та навчали з використанням української мови. Також вони розробляли та видавали підручники.

Павло Скоропадський і його уряд також активно підтримував вищі навчальні заклади, переводячи їх під опіку держави. Як вказує авторка, з 17 серпня 1918 року, затвердженням Радою Міністрів, Перший український народний університет став Державним українським університетом. Цей

³² Реєнт О. На чолі Української Держави (до 140-річчя з дня народження Павла Скоропадського). Крєзнавство. Вип. 2. Київ, 2013. С 87 – 89.

університет включав чотири факультети: історико-філологічний, медичний, правничий та фізико-математичний. Уряд забезпечував фінансову підтримку вишу, виділяючи кошти³³.

Загалом можна побачити, що політика Гетьманату Павла Скоропадського торкнулася і сфери вищої освіти в Українській Державі. Діяльність Міністерства освіти було спрямована на вирішення ряду проблем, схожих на ті, що виникали у шкільній галузі, зокрема – недостатність україномовного викладацького персоналу, велика кількість російськомовного персоналу тощо. Свідомий значущості цієї проблеми для подальшої українізації, уряд вирішив створювати нові вищі навчальні заклади та поетапно зменшувати російський вплив у тих, що вже існують, з метою їхньої українізації.

Інша авторка, Л. Воронько, у своїй статті детально розглядає гуманітарну царину в Українській Державі 1918 р. Так вона вказує, що не дивлячись на чималу низку перешкод, уряди Гетьманату намагалися розвивати культуру та освіту. Так за сім з половиною місяців було втілено чимало заходів:

- Був відкритий університет у Кам'янець Подільському та один університет був перетворений державний у місті Київ;
- було збільшено кількість національних вищих шкіл, близько 20 закладів по різних містах країни, зокрема чимало було відкрито в Києві та Одесі;
- започатковані у вищих начальних закладах кафедри по вивченню української літератури, історії та мови;
- створювалися нові українські школи початкового та середнього рівнів, також дана політика не оминула національні меншини, загалом було створено близько 150 гімназій. Також було ведено у програму шкіл предмети для вивчення такі як географія, історія та українська мова, відповідно на подані потреби було надруковано декілька мільйонів підручників які були на українській мові;

³³ Кучменко Е. М. Історія реформування освіти України за доби Гетьманату Павла Скоропадського. Магістеріум. Вип 7. 2001. С. 21 – 26.

— одним із головних здобутків це заснування Української академії наук, яка успішно функціонує і до сих пір;

— було покращено існування театрального мистецтва, розвивалися старі та створювалися нові театри, наприклад: Залізничний театр, театр Саксаганського, Херсонський український драматичний театр, тощо. Також було чимало зроблено для розвитку музичної культури, зокрема створено: Державну капелу бандуристів, державний симфонічний оркестр, першу дитячу оперу, тощо.

— розпочали свою діяльність нові музеї, бібліотеки та художні заклади, зокрема Черкаський краєзнавчий музей, Національна бібліотека, Національна галерея мистецтв, тощо³⁴.

Інший дослідник О. Машевський підкреслює, що актуальною проблемою, яка виникала практично на всіх рівнях системи освіти, була нестача кваліфікованого персоналу. Відтак це питання було активно вирішуване урядами Гетьманату протягом всього часу його існування. З метою поліпшення становища було створено 12 вчительських семінарій та 2 вчительські університети. Для розуміння цього питання варто навести як приклад, те, що 9 травня 1918 року Радою міністрів були засновані курси з українознавства для вчителів, які здійснювалися міністерством освіти. На фінансування та забезпечення діяльності цих курсів влада виділила значні кошти. Зазначені курси функціонували з 1 червня по 1 вересня 1918 року, і за цей період підготовлено приблизно 15 000 викладачів.

Далі варто звернутися до наступного етапу освітніх закладів, а саме вищих початкових шкіл. Навчання тут, як вказує автор, не було безкоштовним і тривало 3 роки. Міністерство уважно впроваджувало реформи українізації, враховуючи відсутність відповідних підручників для навчання та дефіцит україномовних вчителів. Незважаючи на це, Міністерство освіти видало наказ губерніальним та

³⁴ Воронько Л. О. Українське державотворення в добу Гетьманату 1918 року роль та значущість діяльності П. Скоропадського. Державне управління теорія та практика. 2016. № 1. С. 7 – 12.

повітовим земським і міським управам, в якому визначалося, що з наступного навчального року у початкових закладах для українського населення обов'язково впровадити українську мову. Проте вищі початкові школи зіткнулися з труднощами. За даними О. Машевського українців тут було менше 50%. Це дозволяло вести навчання тією мовою, яка була прийнята в школі, але це обмеження не стосувалося таких предметів, як українська література та мова, географія та історія України. Уряд виділяв фінансову підтримку для розвитку цих шкіл, надаючи чималих коштів на україномовні підручники. Завдяки успішній політиці та фінансовій підтримці навчальних закладів кількість вищих початкових шкіл, які фінансувала держава, значно зросла.

Незважаючи на значні фінансові труднощі у державі, влада виявляла старання надавати фінансову та педагогічну підтримку установам освіти, які займалися дошкільним вихованням та позашкільною освітою. Щоб проілюструвати це, можна вказати на суми інвестицій у позашкільну та дошкільну галузі освіти. Зокрема варто навести приклад із праці автора який вказує, що з 1 липня 1918 року влада виділила значні кошти на ці потреби³⁵.

Українізація освіти була також важливим кроком для створення тієї самої української школи, яку прагнув створити П. Скоропадський та його уряди. Власне цю тематику детально розробляє А. Боровик. Автор аналізує чимало джерел. Широка джерельна база його текстів дозволяє робити обґрунтовані висновки щодо ставлення Гетьманату до цього процесу. Зазначено, що урядовці Української Держави добре розуміли потребу в існуванні своєї власної української школи, оскільки національне шкільництво розглядалося як основа для утвердження української культури та національної ідентичності. Важливу роль у запровадженні українізації освітньої сфери відіграв видатний український історик права Микола Василенко. Активними прихильниками українізації також були Р. Холодний, деякі керівники та працівники Міністерства освіти, зокрема О. Дорошкевич, С. Русова та низка інших діячів, які працювали в цій сфері ще з

³⁵ Машевський О. П. Українізація освіти в 1918 році. Вісник Київського університету. Історія. 1996. Вип.34. С. 82 – 85.

часів Центральної Ради. Вони брали активну участь у реалізації раніше розроблених планів реформування шкільної системи, в тому числі й українізації.

Одним із аспектів кволого впровадження реформ у дію була певна нерішучість та брак адміністративного досвіду в міністра освіти і мистецтв М. Василенка. А. Боровик висвітлює цю пасивність, вказуючи, що міністр вагався із вирішенням питання управління навчальними закладами. Він уникав використання встановленої попередньою владою структури управління і тривалий час не прискорював створення нової. Комісари освіти залишалися у правовій невизначеності, хоча дана інституція була створена ще при Центральній Раді. Однак міністр освіти і мистецтв не підписав жодного наказу про їхнє призначення, що призвело до того, що комісари багато місяців не отримували заробітної плати. Нова влада також не спромоглася легалізувати їхні управлінські повноваження та штатний розпис на законодавчому рівні.

А. Боровик зазначає, що не варто забувати наступного: чимало коштів було вкладено державою на розвиток та підтримку національної освіти. Загалом йшлося про суму близько 3 млн. карбованців на різні витрати, зокрема на поповнення школи відповідною літературою. Кошти з державного бюджету також використовувалися для організації курсів для вчителів та підвищення їхньої заробітної плати. Гетьман затвердив закон, який передбачав створення 350 стипендій для учнів середніх шкіл української національності, які з липня 1918 року опинилися у скрутному матеріальному становищі. Ці стипендії були названі іменами відомих українських діячів та письменників, таких як Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, П. Куліш. На ці цілі з державного бюджету було виділено 77500 рублів, що було немалою сумою, особливо зважаючи на тогочасне скрутне економічне становище.

Загалом А. Боровик наголошує, що попри прагнення урядовців до значної фінансової підтримки на реалізацію освітньої реформи, відбувалася постійна дискусія між прихильниками українізації та її противниками, що також накладало відбиток на темпи її реалізації. Хоча позитивним є той факт, що за період гетьманування Павла Скоропадського збільшилася кількість нижчих

початкових шкіл, які стали українськими. Середні школи також намагалися українізувати, тобто панівною була така тенденція. Для продовження та поглиблення українізації шкільництва, як і для інших починань Гетьманату в гуманітарній сфері, не вистачило часу³⁶.

Реформування освіти в Українській Державі 1918 р. висвітлює Є. Ніколаєнко. Цей український історик звернув увагу на те, що керівництво держави враховувало культурні потреби національних меншин. З метою розвитку цього напрямку культурної політики були організовані спеціальні курси для вчителів. Відповідна підтримка вчителів свідчила про реалізацію ідеї українізації шкіл.

У 1918 році гетьманський уряд прийняв ряд ключових законів, які були спрямовані на покращення освіти та її розвиток. Ці закони включали:

- об'єднання різних початкових шкіл в один тип та збільшення державної допомоги цим школам;
- скасування попечительських рад у колишніх церковнопарафіяльних школах;
- управління колишніми церковнопарафіяльними школами та остаточну передачу їхнього майна у відання міських і земських училищних рад;
- об'єднання і зрівняння в правах усіх початкових шкіл. Встановлення обов'язкового вивчення української мови, а також історії та географії в середніх школах та інші важливі положення³⁷.

А. Микитенко розглядала розвиток освіти у період Української революції. Відтак цілком природньо, що вона висвітлила і період гетьманування Павла Скоропадського та розвиток освіти у цей час. Вона зазначає, що керівництво М. Василенка Міністерством освіти і мистецтв було вдалим рішенням, так як він мав досвід роботи в освітній сфері, розумів різні тонкощі та проблеми які варто

³⁶ Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917-1920 рр.). Чернівці, 2008. С. 63 – 81.

³⁷ Ніколаєнко Є. Р. Державна політика П. Скоропадського з питань розвитку науки та культури. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). Одеса. С. 32 – 37.

було вирішувати. Міністерство звертало увагу на розвиток дошкільної та позашкільної освіти. Існування цих форм освіти значною мірою залежало від ставлення місцевої влади та підтримки громадських організацій і об'єднань. Відразу після приходу до влади гетьмана П. Скоропадського було визначено завдання розвивати, крім нижчої, середньої та вищої освіти, і також професійно-технічну освіту. Ця галузь мала велике значення для підготовки нових фахівців у різних галузях. Проте, незважаючи на всі плани, ситуація у сфері професійно-технічної освіти залишалася дуже складною, оскільки поступ у цій галузі за гетьманської доби не був надто відчутним.

Велика увага приділялася українській мові на найвищому рівні, де розглядалося питання про її особливу роль. Зазначено, що всі державні установи та посадові особи повинні переходити на українську мову для спілкування та діловодства. Це фактично декларувало українську мову як державну. Для полегшення процесу українізації, зокрема і в шкільництві, урядові чиновники розсилали роз'яснення та інструкції на місця. Нормативно-правові акти, що стосувалися освітніх установ, встановлювали стандарти, які слід було дотримуватися.

Як зазначає А. Микитенко, міністр освіти і мистецтв М. Василенко, аргументуючи законопроект про створення Української академії наук, наголошував, що утворення Академії визначається не лише суто науковими, але й загальноукраїнськими інтересами. Видатний історик наголошував, що в основі організації УАН лежать міркування національного та державно-господарського відродження, існування цієї інституції сприятиме поглибленню національної свідомості українського народу. У склад Української академії наук входила різноманітна група інститутів та науково-дослідних установ, таких як ботанічні сади, національна бібліотека, Інститут фізики, Інститут демографії, Інститут прикладних наук та інші³⁸.

³⁸ Микитенко А. В. Освіта в Україні в період боротьби за відродження та збереження державності (1917 – 1920 рр.). Суми, 2020. С. 33 – 48.

Також не слід оминати і більш узагальнену історіографію даного періоду. Зокрема, у навчальному посібнику «Історія української культури» розглянуто основні аспекти історії української культури впродовж тривалого періоду – від давніх часів до сучасності. Він охоплює різні сфери культурного розвитку України, такі як писемність, освіта, література, наука, мистецтво, музика, театр і кіно. У цьому посібнику надаються відомості про різні етапи розвитку культури в Україні та ключові події, що вплинули на формування культурного спадку нації. Важливим є те, поданий посібник висвітлює і поданий період 1918 року час Гетьманату, де коротко, змістовно та у вільній формі показані та зазначенні здобутки розвитку культури у період Павла Скоропадського. Також у поданій праці розглядається розвиток українського кінематографу, хоч і небагато зроблено за такий короткий проміжок часу, але важливо віддати належне тому, що цей сегмент культурного розвитку дещо розвинувся. Значний внесок у розвиток кінематографу зробила Людмила Старицька-Черняхівська, яка за часів Гетьманату Скоропадського очолювала кінематографічну секцію Міністерства освіти і мистецтв. Завдяки її діяльності було сформовано багато режисерських та авторських груп, які в свою чергу створили десятки наукових, документальних, художніх фільмів та казок для дітей. Плідно працювали кіностудії Києва та Одеси, навколо яких гуртувалося багато кінематографістів. Завдяки Людмилі Старицькій-Черняхівській було знято багато фільмів. Знімалися також документальні фільми: "Сон Тараса", "Життя Донбасу", "Завершення будівництва першої української гімназії" тощо. Загалом у цьому каталозі було близько 500 фільмів, що на той час було значною кількістю. Крім того, на екрани кінотеатрів вийшло 4200 фільмів за участю знаменитостей. У зв'язку з цим були створені проекційні кінотеатри. Завдяки цим заходам уряду та самого Скоропадського ширші верстви населення отримали можливість дивитися фільми³⁹.

³⁹ Історія Української культури. Курс лекцій. Київ. 2010. С. 199 – 210.

Розвиток гуманітарної сфери в країні не обмежується лише створенням і розвитком шкіл, університетів тощо. У дану сферу входить чимало процесів які відбувалися у період Гетьманату 1918 року, одним із таких аспектів є розвиток книговидання. Цей процес розвивався як незалежно, так і у взаємодії із розвитком освіти, оскільки для тих реформ, які проводили уряди Гетьманату, потрібні були нові підручники. Власне як вже вказувалося очевидним є розвиток видавництва в країні та і влада гетьмана цього не забороняла, а навпаки заохочувала. Так власне в спільній праці О. Васьківської та А. Шумілова розглядається відродження книговидання, основні риси розвитку, тенденції та характер в Українській Державі 1918 р.

У даний період нового дихання набуло книговидання, хоча варто зрозуміти, що цей час був важкий і кожна нова влада вбачала у розвитку поданого аспекту по своєму. Загалом у період гетьманування Павла Скоропадського чималими тиражами видавалися книги українських та іноземних авторів, підручники, науково-технічна та дитяча література, а також пропагандистські брошури. Книги стали користуватися масовим попитом, але під час війни ціни на видавничу продукцію значно зросли порівняно з довоєнним періодом. Поширеною формою організацій видавництв стало кооперативні товариства, вони були ефективні та не мали обтяжливого управління, одним із таки на той час було видавництво «Час».

Завдяки реформам урядів П. Скоропадського у сфері освіти було спричинено чималий попит на нові підручники для відповідних установ, значна увага приділялася процесу друкуванню підручників, що знайшло відображення в численних газетних статтях. Мало не кожна третя з них стосувалася проблем підготовки та видання підручників. У них піднімалися питання про розробку нових підручників та додаткової літератури з різних предметів, таких як арифметика, українська мова, географія тощо. Відсутність такої літератури гальмувала навчальний процес, особливо серед селянства. Загалом у період правління Павла Скоропадського друкарська справа розвивалася активними темпами - так як того вимагали потреби часу. Таким чином, видавництва та

видавничі товариства випускали значну кількість українських книжок. У 1918 році ідея національного відродження продовжувала зростати. Таким чином, книги відігравали важливу соціальну роль, поширюючи і просуваючи освітні, наукові та інші спеціалізовані знання серед широкого загалу населення України. Книги відігравали ключову роль у налагодженні зв'язку між знаннями, які вони містять, і суспільством, допомагаючи українцям краще розуміти різні аспекти роботи і життя та сприяючи відродженню національної державності⁴⁰.

Розвиток гуманітарної царини відбувається у різних аспектах які та чи інакше важливі для державотворення. Ю. Фігурний висвітлює один із таких вагомих аспектів політики Павла Скоропадського, як боротьба за автокефалію української церкви. Цю політику слід віднести до цього загального питання з тієї причини, що для українського народу, і не тільки, церква відіграє важливу роль у житті та культурі нації. І боротьба за незалежність церкви - це все одно, що боротьба за частину власної культури. Не дивно, що гетьман активно лобіював це питання в державі, адже виховувався в релігійному середовищі, яке мало на нього величезний вплив. Власне, у баченні Павла Скоропадського незалежної Української держави, як і в інших гуманітарних сферах, повинна була існувати незалежна Українська Православна Церква.

Важливо також відзначити думку Б. Савчука про те, що релігійність та етнічність тісно пов'язані в екзистенційному просторі української нації. Фактично, релігійність є невід'ємною частиною і своєрідним проявом етнічної культури як цілісного самобутнього феномену. Релігійність української нації формувалася протягом тривалого часу, вбираючи в себе етнічний світогляд і менталітет, національні особливості церковного будівництва, які в свою чергу не порушували канонів східного обряду і виростили з традицій народної культури.

Будучи глибоко віруючою людиною, як засвідчує автор праці, гетьман розумів важливість релігії в Україні і намагався зробити все можливе, щоб український народ був незалежним від Російської православної церкви. Для

⁴⁰ Васьківська О., Шумілова А. Відродження національного книговидання: 1918 рік. Вісник Книжкової палати. 2011. № 6. С. 26 – 31.

реалізації своєї політики П. Скоропадський створив Міністерство віросповідань, першим очільником якого став Василь Зінківський. Так, у червні 1918 року. Церковний Собор оголосив волю Павла Скоропадського на встановлення автокефалії Української Церкви, тим самим підтвердивши на державному рівні церковний постулат незалежності про те, що український народ має повне юридичне і моральне право на відокремлення від Російської Православної Церкви. Звичайно, у цьому сегменті гетьманської політики були складнощі, пов'язані з тим, що Православна Церква на той час перебувала у цілковитій залежності від РКП, а також з великою кількістю російських або проросійськи налаштованих осіб, які заважали більш активним діям. Таким чином, з приходом до влади гетьмана Павла Скоропадського можна побачити його прихильність до питання автокефалії Української Церкви, вбачаючи в ній невід'ємну частину української культури, яка вже багато років була вбудована в етнокультурне життя держави та населення⁴¹.

Отже, загалом сучасна українська історіографія відзначає позитивні тенденції розвитку гуманітарної царини в Українській Державі. Відзначаючи, що Павла Скоропадський і його уряд хоч і не маючи великою кількості прихильників але намагалися втілити реформи у життя. Звісно у той час не було великої згуртованості, воно і не дивно так як не дуже давно українські території вийшли із складу Російської Імперії, і це відзначилося у свою чергу на реформах в освіті так як відзначають дослідники, одна частина хотіла сласну школу українізовану а інша не хотіла нічого змінювати і залити так як є. Відповідно такі дії несли за собою і затримання реформ, що негативно вплинуло на її реалізацію. У період останнього Гетьманату було створено установу яка і до сьогодні існую це Академія наук. Розквіту зазнала і культура, яка розвивалася у різних спектрах театри, опери, капели тощо. Завдяки і не дуже тривалому перебуванню при владі але Скоропадський намагався розвивати всі гуманітарні аспекти, навіть не оминувши діяльності у відновленню автокефалії церкви.

⁴¹ Фігурний Ю.С. Етнонацієтворча діяльність гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі Українознавство. 2008. № 2. С. 39 – 41.

РОЗДІЛ 4. УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА ПРО ВІЙСЬКОВЕ БУДІВНИЦТВО В ЧАСИ ГЕТЬМАНАТУ

В українській історичній науці велика увага приділяється вивченню військового будівництва в часи Гетьманату Павла Скоропадського. Цей період є важливим в історії України, оскільки він відзначається спробами встановлення незалежної української держави та формуванням її збройних сил. Дослідження військового будівництва в цей період допомагають краще зрозуміти історичні обставини та виклики, з якими стикалася Україна та її військова справа в цей час.

Українська історична наука розглядає такі аспекти військового будівництва під час Гетьманату:

1. Роль гетьмана Павла Скоропадського: Досліджується вплив гетьмана на організацію та розвиток Збройних Сил Української Держави, його стратегія щодо військової політики та відношення до інших військових формувань.

2. Роль інших керівництв Української Держави: Аналізується співпраця та конфлікти між різними політичними та військовими структурами.

3. Взаємодія з німецько-австрійським командуванням: Вивчаються умови та угоди між Українською Державою та окупаційною армією, а також роль іноземних військових у формуванні та військовому розвитку Української армії.

4. Ситуація на фронті: Досліджується бойова діяльність та участь Збройних Сил Української Держави у воєнних конфліктах, включаючи антигетьманське повстання та боротьбу проти більшовиків та інших противників.

Українська історична наука виробляє науковий підґрунтя для кращого розуміння та оцінки подій та процесів, пов'язаних із військовим будівництвом в часи Гетьманату Павла Скоропадського, що є важливим аспектом в історії України.

Критичне наукове осмислення діяльності українських політичних партій у сфері військового будівництва під час національно-демократичної революції

1917–1921 років є важливим для розуміння історичного контексту та його значення в сучасному періоді українського державотворення.

Історичний досвід показує, що необмежений вплив політичних партій та рухів на збройні сили може призвести до втрати контролю держави над армією. Автор вважає, що взаємодія між Збройними Силами та політичними партіями повинна бути регульована законодавством, яке забезпечує виконання армією своєї основної конституційної ролі - захисту державного суверенітету.

Один з важливих уроків з історії полягає в проблемі консолідації українського суспільства. Події періоду української революції показують, що відсутність національної єдності та конфлікти між політичними партіями різних спрямувань заважали розбудові української держави та створенню національної армії. Політичні лідери не змогли створити єдину загальнонаціональну ідеологію і зосередити зусилля на вирішенні нагальних завдань державобудування, зокрема на створенні сильної національної армії.

Даному питанню увагу приділяв Р. Пиріг у праці «Військова еліта української держави: еволюція політичних лояльностей». У дослідженні аналізуються зміни в політичних переконаннях військових діячів, які прийняли службу в уряді гетьмана П. Скоропадського. Також розглядається вплив революційних подій на процеси національної самоідентифікації частини офіцерства, яке взяло участь у впровадженні українізації армії та стало першими командними кадрами утворених військових формувань Української Народної Республіки. В дослідженні висвітлюється фактор ситуативності політичної позиції військових стосовно національних державних утворень, а також роль соціальних мотивів у виборі місця служби, що призвело до змін в політичних переконаннях під впливом зміни політичних обставин. Загалом автор вказує на низку причин які уповільнювали розвиток військового будівництва виокремлюючи низку аспектів, таких як:

- Це зобов'язання перед австро-угорським та німецьким командуванням не формувати повноцінних збройних сил;
- Проросійська позиція більшості вищого офіцерства, через що залучити їх на службу було досить важко;
- Фактична відсутність військово-морський сил;
- Аморфна військова інфраструктура та відсутність відповідальної нормативно-правової бази для функціонування збройних сил Української Держави.

Дослідники також розкривають домінування ідеї відродження "великої Росії" у свідомості колишнього імперського генералітету, що послужило причиною їх переходу до складу Добровольчої армії після падіння гетьманської держави. Також досліджено зміни в політичній лояльності генералів і адміралів Української Держави на рівні керівництва військовим та морським міністерствам, корпусам і дивізіям. Також автор описує офіцерський склад збройних сил та флоту.

За даними Р. Пирога станом на 1918 рік на українській службі в Українській Державі перебувало близько 300 генералів і адміралів. До листопада їхня кількість зросла до 385, але близько 100 з них не займали командних посад, більшість з яких були росіян, тому і не дивно чому більшість офіцерського складу було проросійських поглядів. Для офіцерів, які симпатизували монархічному ладу, Збройні сили Української Держави стали тимчасовим явищем, оскільки вони не бажали вступати до військових об'єднань росіян. Міністерство оборони, Генеральний штаб, різні військові частини і флот стали місцем роботи для кількох сотень генералів і адміралів. Для українських генералів події російської революції, українізація армії та створення національної держави стали каталізаторами зміцнення національної ідентичності та політичної відданості. Після падіння Гетьманату ці офіцери знайшли своє місце у Збройних силах інших українських державних утвореннях.

Важливим аспектом дослідження є визначення обмежувальної ролі німецького військового командування у процесі створення української армії. На кінцевому етапі дослідження підкреслено погляди гетьмана П. Скоропадського на кадрові засади формування Збройних Сил України, зокрема у військово-морському сегменті⁴².

В праці Ю. Гурзель «Особливості державотворення у військовій сфері в період гетьманування П. Скоропадського» авторка розглядає питання українського військового будівництва в часи Української Держави 1918р., особливо у контексті сучасних загроз державності та територіальній цілісності України. На прикладі правління Павла Скоропадського виділяється особливе значення цього періоду у формуванні регулярних Збройних Сил для захисту Української держави. Підкреслюється, що історичний досвід свідчить про те, що національна державність мала шанси на існування лише тоді, коли мала міцні Збройні Сили.

До приходу Павла Скоропадського до влади Центральна Рада та її уряди докладали недостатньо зусиль для вирішення військового питання та ставилися до нього прохолодно. Такі погляди були висловлені В. Винниченком, який вважав, що постійні армії не потрібні соціал-демократам. На відміну від цього, генерал Павло Скоропадський розумів важливість створення організованої і бойової регулярної армії як засобу захисту державної незалежності України. Вже в січні 1918 року він плекав ідею встановлення диктатури для протидії руйнівним силам, оскільки Центральна Рада і її уряд були неспроможними у зупинці більшовицької агресії проти УНР.

Таким чином, період правління Павла Скоропадського визнається критичним для формування Збройних Сил України та забезпечення державної

⁴² Пиріг Р. Військова еліта Української Держави: еволюція політичних лояльностей. Український історичний журнал. 2018. № 4. С. 46 – 67.

незалежності в умовах загрози. Його дії та переконання свідчать про необхідність міцних військових структур для забезпечення безпеки країни⁴³.

У статті В. Богайчука «Діяльність політичних партій у сфері військового будівництва України в період гетьманату 1918 року» розглянуто питання про представлення військової проблематики у програмових документах та практичній діяльності українських політичних партій доби Української Держави 1918 р. Такий ракурс ще раз виявив складність і важливість процесу створення національних збройних сил в той час. Виникали проблеми в сфері військового будівництва, які були важко вирішувати через розбіжності в підходах і поглядах різних політичних сил. Ці конфлікти часто впливали на практичну діяльність партій. Чимало українських політичних партій виступили проти розбудови збройних сил країни. Вони переважно обмежувалися критикою процесу, не вносячи конструктивних пропозицій щодо напрямів та критеріїв формування національних збройних сил.

На відміну від лідерів Центральної Ради, гетьман Павло Скоропадський, як військовий фахівець, розумів важливість створення сильних збройних сил для успішного будівництва держави. Після приходу до влади він приділив велику увагу військовій політиці та затвердив законопроект "Про політично-правове становище військових", в якому були передбачені певні обмеження в правах громадян, які перебували на військовій службі. Зокрема, військовослужбовцям заборонялося брати участь у політичних організаціях і здійснювати політичну діяльність.

Вже із червня 1918 року активно впроваджувалася робота із формування регулярного українського війська. Гетьман мріяв створити високопрофесійний офіцерський корпус для армії і підтримував ідею заснування Української військової академії, а також відкрив чотири юнкерські та старшинські школи.

⁴³ Гурзель Ю. Особливості державотворення у військовій сфері в період гетьманування П. Скоропадського. Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: III Міжнародна студентська наукова конференція (Тернопіль, 15 травня 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 62 – 66.

Павло Скоропадський хотів створити армію, засновану на соціальних класах. Його головною метою було об'єднати національно свідоме та економічно сильне сільське населення за допомогою козацького стану.

Гетьман вважав, що армія повинна бути поза політичними суперечками і виконувати свої завдання в службі державі. Було зазначено, що ті, хто використовує військовий стан для політичної агітації та дезорганізації, мають бути відсторонені від військової служби. Військова політика гетьманського уряду мала багато недоліків. Політичні протиріччя між українськими політичними силами впливали на процес розбудови армії. Концентрація політичної влади в руках проросійських політичних партій, навіть серед українців, призвела до пригнічення українського елемента у створенні державних структур та військових ініціатив.

Таким чином, гетьман Павло Скоропадський враховував важливість військової сфери у державотворенні і робив кроки для забезпечення армії статусу поза політичними впливами, з метою забезпечення стабільності та захисту державної незалежності⁴⁴.

В статті Н. Чупрінової та О. Новікової «Особливості військового будівництва в системі українського державотворення в період 1917–1920 рр.» показано, що початок ХХ століття відзначається важливими подіями в історії відродження української державності. Незважаючи на те, що питання відродження завжди були важливими, цей період вирізняється формуванням та розвитком української держави через діяльність Української Центральної Ради, Гетьманату Павла Скоропадського і Директорії Української Народної Республіки. Незважаючи на те, що ці форми державності не досягли закріплення, їхній досвід у справі державотворення став прикладом для сучасних поколінь.

Під час Першої світової війни територія української держави була окупована російською армією, що призвело до пригнічення розвитку української

⁴⁴ Богайчук В. Діяльність політичних партій у сфері військового будівництва України в період гетьманату 1918 року. Політичний менеджмент. 2005. № 6. С. 156 – 165.

державності радянськими силами. Ця ситуація спонукала загальнодемократичний і національно-визвольний рух, який представляв український народ. Під час цього періоду український народ почав нагромаджувати національну свідомість. Військове будівництво в цей період спрямовувалося на захист та відновлення української державності⁴⁵. Період Павла Скоропадського українське державотворення і розвиток військової сфери вийшов на зовсім новий рівень. Із зазначень авторів від час Центральної Ради намагалися впроваджувати реформи та щось робити задля військової розбудови але це виходило не завжди вдало. А ось із приходом Гетьмана в 1918 році реформування та створення війська було виведено інший рівень. Було ухвалено законопроект, що визначає основні засади проходження військової служби. Положення цього законопроекту були визнані неприйнятними. Були встановлені правила створення та забезпечення вільного доступу до військових посад і навчання у військових навчальних закладах. 22 червня того ж року були внесені суттєві зміни до складу органів військового управління. Планувалося створити розгалужену систему військових шкіл, яка б гарантувала всебічну та всеохоплюючу підготовку офіцерських кадрів з усіх аспектів озброєння. Наприкінці червня 1918 року розпочалося формування Державної військової академії.

Також був прийнятий закон про загально військову повинність 24 липня 1918 року. Відповідно було проведено декілька хвиль мобілізації до війська. Як зазначалося і у інших авторів, чималої перешкоди для формування регулярного війська були німецький та австро-угорський елемент який вважав, що Українській Державі не слід мати регулярних частин, відповідно вони вбачали у цьому проблему. Загалом автори вважаю, що під час передування Павла Скоропадського при владі політика військового будівництва була виведена на правильне русло, та досягло чималого успіху, але не було довершене до кінця.

⁴⁵ Чупрінова Н., Новікова О. Особливості військового будівництва в системі українського державотворення в період 1917–1920 рр. Південний архів (історичні науки). 2021. № 35. С. 41 – 45.

Щодо розбудови збройних сил висловився у своїй праці і Божко О., який досліджує як відбувалася розбудова війська в період Павла Скоропадського та дійових осіб які були причетні до цього. Розбудова війська в країні проходили у доволі важкий час, так як по факту територія Україна була поділена на зони окупації між Німеччиною та Австро-Угорщиною, відповідно ці дві сили не хотіли, щоб на окупованій території росли місцеві збройні сили і тим самим вони всіляко намагалися сповільнити цей процес. Створюючи українську армію, Павло Скоропадський надавав великого значення економічному забезпеченню. У своїх записках він зазначав, що Україна мала значні запаси зброї, боєприпасів та різних товарів від інших армій. Цих ресурсів було достатньо для утримання не однієї, а кількох великих армій. Однак без негайних дій ці активи, особливо цінні на той час, могли бути втрачені для держави. Із зазначень автора, виходить, що позиція міністрів суперечила будь-якому військовому забезпеченні, тож зіткнувшись з такою позицією, військове міністерство ставало фактично безпорадним, його власні ресурси були відібрані. Це призводило до конфліктів і втрати часу через взаємну недовіру, іноді навіть самого гетьмана доводилося інформувати про майнові питання.

Гетьман був особливо стурбований якістю офіцерського корпусу та його професійними навичками. Саме тому одним із перших важливих наказів Павла Скоропадського було відновлення кадетських корпусів. Він вважав, що виховна робота в цих закладах була набагато ефективнішою, ніж у школах, підпорядкованих Міністерству освіти і мистецтв.

П. Скоропадський всіляко намагався створювати нові військові формування, але як вже зазначалося стояли окупаційні війська. В такому випадку Гетьман здійснив поїздку до Німеччини з метою покращити становище в країні, і відповідно одним із питань це було військове будівництво. Автор вказує, що ця поїздка вплинула позитивно так як по поверненню робота закипіла із новою

силою ба більше навіть німецьке командування яке тоді перебувало в Українській Державі почало активно в цьому допомагати.

Також велося створення Особливого корпусу із офіцерського складу задля подальшого наступу на більшовицьку Росію. Але подальший розвиток перервало антигетьманське повстання. І врешті решт ті частини які вже були розійшлися по різних “таборам” хто до Директорії хто до Денікіна а хто взагалі пішов із військової служби. Загалом, автор вважає, що в період з квітня по листопад 1918р. Павло Скоропадський здійснив значні та продумані кроки у розбудові збройних сил Української Держави. Ці кроки враховували як особисті погляди гетьмана, так і унікальні аспекти управління Українською Державою. Можливо, якби не складна ситуація в країні та деякі помилки, допущені урядом, українську армію вдалося б створити, і вона незабаром змогла б протистояти радянським військам, зрештою зберігши українську державність⁴⁶.

Також слід вказати, що відновлення козацького стану також було у задумах П. Скоропадського. І щодо цього також є низка історіографічних праць які висвітлюють цей аспект військової політики. Так власне О. Кузнецов розглядає цю політику не лише як створення нового соціального стану, тут приділяється увага і тому, що першочергово козацтво відновлювалося задля створення військових частин, які було б прихильні до гетьмана і мали бути військовою елітою. Як вказує автор, з метою централізації козацького руху попередні об'єднання Вільного козацтва були розпущені та реорганізовані у загальнонаціональну збройну силу. Важливу роль у цих процесах відіграв А. Сидоренко. Ще 2 червня 1918 року гетьман поставив перед військовим міністром завдання відродити Велику Козацьку Раду з метою організації козацтва. Цей процес затягнувся до жовтня, але через труднощі в Німеччині П. Скоропадському вдалося інтенсифікувати впровадження військових реформ в

⁴⁶ Божко О. О. Розбудова збройних сил Української Держави з погляду гетьмана Павла Скоропадського. Сборник научных статей по военной истории Научного Одесского военно-исторического клуба. Вып. 3. Одесса. 2010. С. 87 – 92.

Україні. Хоча як видно по подальших подіях не на повну силу вдалося втілити цей задум.

Загалом рішення про відродження козацтва не враховувало належним чином політичну ситуацію в Україні на той час. Гетьманський режим перебував на останньому етапі свого існування. Спроба відновити українське козацтво не принесла очікуваних результатів. Бідне селянство досить негативно відреагувало на цей крок гетьмана. У вирішальний момент, коли влада П. Скоропадського почала слабшати, гетьманський режим залишився без підтримки. Навіть Гвардійська дивізія, яка була набрана із заможного селянства і вважалася опорою Гетьманату, перейшла на бік Директорії⁴⁷.

Також щодо проблематики відновлення козацтва у своїй праці розглядає А. Даниленко. Авторка проводить дослідження, аналізуючи різні аспекти військової політики Павла Скоропадського. Як зазначається гетьман приділяв особливу увагу цій реформі, і намагався її втілити якомога швидше, але його задум зустрічав опір від Ради міністрів, які у свою чергу два рази відправляли цей законопроект на доопрацювання. Діяльність козацтва було регламентовано, наприклад у кожному населеному пункті, незалежно від його розміру, міг існувати лише один пункт Вільного козацтва, до якого могла вступити будь-яка особа, незалежно від національності та статі. Основними завданнями цієї громади були підтримання громадського порядку і спокою, захист громадян та їхнього майна, запобігання грабежам, а також забезпечення фізичного і духовного розвитку своїх членів та їхнє соціальне виховання. Громада брала активну участь у боротьбі проти більшовиків.

Активно впроваджувалися проекти щодо козацтва, авторка вказує, що вже в липні 1918 року були складено і видано «Статут українських козаків», автором якого був І. Полтавець-Остриця. Документ складався з трьох частин. У першій

⁴⁷ Кузнецов О. М. Українське козацтво у державотворчих планах Павла Скоропадського. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 58 – 61.

були сформульовані принципи національно-державницької спрямованості козацького руху в Україні, друга містила "Статут для організації козацьких громад", а третя мала назву "Як створити козацьку освіту". Відтепер усі "вільні козаки" просто зобов'язані були ідентифікувати себе як козаки. 16 жовтня 1918 року Гетьман офіційно підтвердив Універсал, ухвалений Радою Міністрів Української Держави, про відновлення українського козацтва. Саме Гетьман особисто очолив українське козацтво. Членство в козацьких громадах було добровільним. Під керівництвом гетьмана була сформована Велика козацька рада, а також місцеві козацькі ради у восьми регіонах.

Загалом, із праці А. Даниленко можна зрозуміти, що відновлення козацтва передбачало, насамперед, формування елітних козацьких військових частин. Однак, незважаючи на наполегливість П. Скоропадського, цей процес відбувався повільно. Спроба створити окремий привілейований стан на основі національних і соціальних ознак та створити для нього військову організацію під контролем гетьмана зазнала невдачі⁴⁸.

Я. Тинченко також досліджував період української революції, приділяючи особливу увагу Павлу Скоропадському і його діяльності у розбудові збройних сил Української Держави. У своїй праці автор досліджує і висвітлює тогочасну армію із усіх сторін досліджуючи різні деталі, від чисельності військових кадрів до переліку частин де вони були і які це були частити. Але в його дослідженні нас цікавить власне сама розбудові війська. Із приходом до влади Скоропадському дісталася певна частина військового майна, на складах було чимало зброї, за рахунок якої можна було зібрати декілька армій. До того ж із зазначень автора чималий мобілізаційний запас, Окрема Запорізька дивізія тощо. Але П. Скоропадський відкинув усі ці досягнення, не лише скасувавши військову повинність і зупинивши подальший розвиток кадрової армії, а й розформувавши

⁴⁸ Даниленко А. В. Роль П. Скоропадського в організації українського козацтва у 1918 році. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 53 – 58.

частину Окремої Запорізької дивізії. Пізніше гетьман усвідомив свою помилку та обмеженість і намагався її вирішити але це було зробити набагато важче.

При гетьманові створювалися так звані сторожові сотні, які формувалися з офіцерів і добровольців під командуванням кожного губерньського губернатора. Основним завданням цих сотень було протистояння більшовикам та місцевим населенням. На жаль, ці сотні використовувалися німецькими окупаційними військами та гетьманською владою для конфіскації землі у селян та примусового збору продовольства. Станом на 15 вересня 1918 року гвардійські війська склалися з 31 батальйону, 1 батареї та 1 гарматного взводу, 6 кулеметних команд та 63 кінних сотень. Надалі тю підрозділи переформовувалися для охорони військового майна.

В Українській Державі також існували залізничні війська (1-й залізничний полк) та кадри Окремого корпусу охорони прикордоння, який належав до Міністерства шляхів сполучення. У залізничних військах служило багато прихильників Центральної Ради. Гетьман неохоче ставився до цих підрозділів, але не ризикнув їх роззброїти, оскільки вони ефективно охороняли залізницю.

Я. Тинченко вказує, що основним планом для української державної армії було створення кадрових корпусів на основі українізованих залишків колишньої російської армії. Планувалося створити 8 корпусів, кожен з яких складатиметься з 2 дивізій, а кожна дивізія - з 4 піхотних полків. Цій перетвореній українській армії було надано нові назви замість старих російських. Корпуси мали бути укомплектовані або висококваліфікованими офіцерами з повною військовою підготовкою, або солдатами, нагородженими орденом Святого Георгія. Офіцери, які отримали скорочену військову освіту під час Першої світової війни, повинні були пройти через школу підхорунжих. Ця процедура була встановлена військовим міністерством Центральної Ради і Павло Скоропадський її не змінив, що на той період було вдалим рішенням так як було чимало проблем.

Загалом автор стверджує, що П. Скоропадський та його уряд проводив непогану політику у військовій сфері, хоча чимало було отримано від попередньої влади тобто Центральної Ради. Звісно важливим аспектом було і те, що як П. Скоропадський не намагався організувати військові частини, які були б прихильні до його влади йому це вдавалося дуже важко, так він хотів відновити козацтво як військово-соціальний стан яке було б його опорою, але із цим нічого не вийшло, а під час повстання мало військових хотіло боротися за Гетьмана, вони або перейшли на бік Директорії або когось іншого⁴⁹.

Також Я. Тинченко досліджував стан військово-морських у період української революції. Як висвітлено у дослідженні після заходу німецьких сил до чорноморських портів зокрема і до Криму весь флот який там перебував, відповідно Російський перейшов у повне підпорядкування до німецьких військових сил, зокрема і чимало не військового флоту було захоплено. Відповідно відразу з приходом до влади Скоропадського ніякого флоту на військовому рахунку країни не було, але було створено відповідне відомство і призначення командувачі. Лише з часом флот Української Держави збільшився. Так власне у вересні 1918 року через прохання П. Скоропадського було передано канонерський човен та 17 підводних човні. Що звісно є чимало, враховуючи той факт, що флоту як такого не було зовсім. Надалі події розгорталися наступним чином, яка висвітлює автор у своїй праці, після підписання перемир'я німецькі сили мали покинути Крим і відповідно залишити той флот який вони захопили, відповідно Скоропадський хотів щоби він весь перейшов у підпорядкування Українській Державі, але по факту цього не сталося. Так як низка перейшла до російського білого руху. Та коли флот країн Антанти вже прямував до Криму на всіх тих човнах було піднято російський стяг, але не надовго так як флот надалі переходив у підпорядкування сил Антанти.

⁴⁹ Тинченко Я. Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень-грудень 1918 р.: науково-популярне видання. Київ, 2014. С. 30 – 46.

Загалом у період П. Скоропадського питання флоту і його розвитку розвивалося із великими труднощами, так як вже не одноразово зазначалося, що німецькі сили не буде хотіли військового посилення Української Держави у військовій сфері і у будь якому співвідношенню до нього⁵⁰.

А. Фіалко також досліджувала проведення реформ у військовій сфері у часи Гетьманату П. Скоропадського. Так власне у своєму дослідженні авторка стверджує, що реформування військової галузі є доволі дискусійним питанням. Прихід П. Скоропадського до влади був позитивним, так як він був професійним військовий і розумів, на що потрібно робити акцент для кращого формування регулярного війська. Відповідно відразу гетьман оголосив себе Верховним Воєводою Української Армії і Флоту.

Знову ж таки наголошується, що чималою перешкодою до створення регулярних частин було німецьке та австро-угорське командування, яке вбачало в цьому більше загрозу для себе, і тому всіляко намагалося гальмувати цей процес. Важливим процесом було організації військового уряду так власне було створене військове міністерство яке очолив О. Рогоза. Також на рахунку збройних сил був і флот, так на чолі українських морських справ було поставлено контр-адмірала М. Максиміва, а командувачем Чорноморським призначено адмірала М. Остроградського.

Одним із цікавих та особливих збройних формувань була Сірожупанна дивізія, сформована із військовополонених, які перебували на території Австро-Угорщини. Власне вона їх і спорядила і передала Українській Державі як регулярне з'єднання. Хоча сам гетьман був цьому не дуже радий, так як вважав, що вірних і сильних вояк із військово полонених не буде.

Важливим і водночас важким було завдання з створення і організації повітряних сил. П. Скоропадський вважав за потрібне створити 3 повітряні авіаційні загони, також для цього забезпечення кадрів слід було відкривати

⁵⁰ Тинченко Я. Військово-морські сили України. 1917-1921: науково-популярне видання. Київ, 2012. С. 34 – 52.

відповідні навчальні заклади. В додаток мало бути при кожній армійській частині своя окрема авіа частина. Також на озброєні Чорноморського флоту перебувало близько 20 гідропланів.

Загалом гетьман намагався реформувати і створити повноцінну регулярну армію у всіх спектрах це сухопутні, морські та повітряні сили. Хоча вбачаючи, що цьому заважали як і окупаційні сили так і опозиція, якої була доволі достатньо щоби ці задумами не були втіленні та і загалом брак часу дається в знаки⁵¹.

Отже, діяльність Гетьманату у військовому будівництві висвітлена у низці праць. У них доводиться, що П. Скоропадський намагався із усіх можливих сил реформувати та будувати регулярні частини. Проте через опозицію в середині країни та через вплив окупаційних військ, які намагалися затримати таку розбудову, та і загалом через брак часу задуми гетьмана значною мірою не були реалізовані.

⁵¹ Фіалко А. Військові реформи Павла Скоропадського. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). Одеса, 2020.С. 68 – 73.

ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи вище викладений матеріал на подану тему, слід зазначити, що було проведено ґрунтовне історіографічне дослідження з метою встановлення головних проблем з обсягу внутрішньої політики Гетьманату та ключових підходів сучасних українських істориків до їх вирішення. Загалом слід сказати, що період Гетьманату під проводом Павла Скоропадського являє собою доволі дискусійний період історії лише Української революції 1917 – 1921 рр., а загалом історії України. Сучасна українська історіографія доволі детально розглядає цей період у різних його проявах та аспектах політичної та державотворчої діяльності як і самого Павла Скоропадського та і його уряду. Так власне, було опрацьовано низку джерел, у яких дослідники висвітлювали політику в Українській Державі із першоджерел, а саме Гай-Нижник П., Пиріг Г., Божко О., Любовець О. тощо. Також не менш важливою є і сама література в список якої входять такі дослідники Гурзель Ю., Микитенко А., Солдатенко В., Брюховецький М. тощо.

Період Української революції є доволі важливим та цікавим періодом історії, природньо є тим, що історики активно його досліджують і висвітлюють його у своїх працях. Так і період Павла Скоропадського який тривав не так і довго всього лише 7 місяців, і в межах 1918 року, являє собою як вже зазначалося водночас важливий для нас періодом та і надалі продовжує бути і дискусійним. Дослідники вивчають цей період із різних аспектів діяльності як політичної, соціально-економічної, гуманітарної та військової, всі ці гілки державотворення є дуже важливими.

Розглядаючи політичний аспект життя країни, із приходом до влади через переворот який відбувся 29 квітня 1918 року Павла Скоропадський вже із перших днів мав налагоджувати комунікацію із іншими політичними фракціями. Прихід нової влади політичні партії зустріли по різному та власне як і населення

країни, так як стверджує низка дослідників не будучи готовими до цього. Але зрештою, відносини нової влади і політичного сегменту складалося доволі важко, так як із проаналізованих досліджень модна відносини між Скоропадським та партіями розділити на три такі групи. А саме це ті які ставилися нейтрально або із прихильністю до приходу Гетьмана, так як розділяли ідеологічні погляди та на низку реформ які вважали за потрібне втілити в Українській Державі. До таких можна віднести Українську демократичну-хліборобську партію, ПРОТОФІС тобто союз підприємців, фінансистів і сільського господарства та Українську народну громаду. Вони в тій чи іншій мірі підтримували діючу владу але із плином часу мали розбіжності у поглядах. Але низка науковців вважає, що і вони не були його прихильниками а вбачали лише, як щось мінливе і скоро пройде ніби.

До інших груп належали члени колишньої влади Центральної Ради, різні соціалістичні партії так як федералісти, революціонери та республіканці. Вони вбачали більш м'який підхід, ніж наступна група, подані політичні партії вирішити піти в легальну опозицію і протидіяти на цивілізованим методом проти Скоропадського, відповідно не підтримуючи його влади. І до третьої групи належать радикальні політичні об'єднання які вважали за належне піти у підпілля і із зброєю у руках протистояти владі Гетьмана. Власне до них належали більшовицькі, анархічні ліві соціал-демократи та есери.

Соціально-економічній сфері діяльності Павла Скоропадського да його уряду сучасна історіографія приділяє також чималої уваги. Розглядаючи дану сферу дослідники у своїх працях доволі часто досліджують та акцентують увагу на розвиток аграрної реформи в країні. Низка науковців стверджує, що дана реформа було потрібно, але через низку проблем як і через політичні партії так і через просте небажання урядовців працювати над нею, привело до того, що дана реформа залишилася по факту на папері. Хоча і через неї у гетьмана була часткова підтримка деяких політичних партій, які були вказані вище.

Звісно уряд намагався підтримувати здорову економіку, розвивати її різними заходами та реформами. Вважається, що не довга привалить Гетьманату також вплинула не цей варто, також до цього і не стабільна ситуація в середині країни так як вирувала революція. Хоча П. Скоропадський та його уряди намагалися розвивати економічну сферу в Українській Державі.

В період Гетьманату також впроваджувалася і соціальна політика. Створювалися умови для розвитку охорони здоров'я в державі. Із досліджень виходить, що не дивлячись на важкий період владі вдавалося відновити дану систему, хоча і вона не надто сильно зазнала шкоди через наприклад політичні конфлікти між владою та опозицією. Також до соціально сфери слід віднести і відновлення козацького стану як нового соціального прошарку, який по суті підноситься до різних напрямків діяльності у державі.

Гуманітарна царина не лишилася осторонь і також часто з'являється у полі зору дослідників. У працях який вони досліджують як уряд та Павло Скоропадський намагалися впроваджувати реформи та гуманітарну сферу країни. Основним аспектом це висвітлення щодо українізації освітніх закладів різних типів і загалом їх створенням. Загалом владою вважалося за належне це створити українську школу, при тому не закриваючи і школи інших народів. Також створювалися нові вищі навчальні заклади у Києві та Кам'янець-Подільському, приймалися різні статuti та положення про їх діяльність водилися зміни щодо впровадження нових дисциплін у навчальну програму. На ряду із цим засновувалися і інші установи к кшталт бібліотек, читалень тощо. Одним із важливих здобутків періоду Павла Скоропадського, я вважають дослідники було започаткування Академії наук України, яка діє до нині.

Виходячи із українізації та реформ освіти, нового дихання набуло і книговидавнича діяльність. Так як відповідно для нової програми потрібні були підручники. Та не лише цим єдині, дослідники стверджують у цей нелегкий час також розвивалися і видання статей різної літератури як вітчизняної так і

іноземної. Набуло поширення кооперативні товариства, які мали змогу друкувати, одним із таких було видавництво «Час». Звісно сфера культури також не оминули зміни, уряд намагався розвивати діючі заклади і асигнувати кошти на розвиток нових культурних організацій. Створювали нові театри та опери, капели, музеї та художні заклади.

І власне, не менш важливим з аспектом діяльності гетьмана П. Скоропадського і його урядів, якому було присвячено чимало статей та монографій, це військове будівництво в країні. Так як час, у якому припало бути при владі П.Скоропадському, вимагав активної роботи у цій сфері. Але історики висвітлюючи поданий етап, стверджують, що хоч і зброї було вдосталь, щоб сформувати декілька армій, але низка внутрішніх проблема призвела до того, що цього зробити не вдалося. Одним із них є, яке неодноразово зазначалося нестабільна політична ситуація, так як політичні партії конфліктували між собою сповільнювали цей процес. Але і була більш вагома проблема, це окупаційні сили які тоді передували на території тогочасної України, а саме Німеччина та Австро-Угорщина, яка вважала, що сильна армія гетьману не потрібна і усіляко сповільнювала цей процес. Та і знову ж таки, не було великої підтримки у гетьмана серед простого народу, так як навіть із тих частин які вдалося сформувати, під час повстання багато з них або перейшли на бік Директорії або взагалі покинули військову службу.

Отже, сучасна українська історіографія багато на статті чи монографії з тематики внутрішній політиці Української Держави у 1918 році. У яких доволі детально висвітлюються різні аспекти державного будівництва в країні. Та і загалом проаналізувавши подані праці, можна зробити висновок, що період Павла Скоропадського доволі добре висвітлений в сучасній українській історіографії.

Варто також підкреслити, що науковий рівень праць зі окресленої проблематики є доволі відмінним. Провідними її дослідниками вважаємо

відомих сучасних українських вчених, представників академічної історіографії Р. Пирога, П. Гай-Нижника, О. Любовець, В. Солдатенка. Разом із тим, в багатьох проаналізованих нами текстах міститься незначна кількість нової фактологічної інформації з тематики політичного курсу Гетьманату П. Скоропадського, помітною є також концептуальна залежність низки дослідників від усталених в історичній науці підходів, брак теоретичної новизни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Бавико О. Структурна характеристика політичної опозиції Гетьманові П. Скоропадського. Наукові записки. №34. Київ, 2007. – С. 343 – 355;
2. Бобина О.В. Діяльність Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії в умовах української національно-демократичної революції 1917–1920 рр.: Дис. ... канд. іст. наук. — Київ, 1993.- 200 с.;
3. Богайчук В. Діяльність політичних партій у сфері військового будівництва України в період гетьманату 1918 року. Політ. менеджмент — 2005. — № 6. — С. 156 – 165;
4. Божко О. О. Розбудова збройних сил Української Держави з погляду гетьмана Павла Скоропадського. Сборник научных статей по военной истории Научного Одесского военно-Исторического клуба.- Выпуск 3. – Одесса.- 2010.- С. 87 – 92;
5. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917-1920 рр.). – Чернігів: КП "Видавництво "Чернігівські обереги", 2008. – 368 с.;
6. Брюховецький М. М. Економічна політика Гетьмана Павла Скоропадського. Економічний часопис. – 2004. – № 2. – С. 36 – 39;
7. Васьківська О. Шумілова А. Відродження національного книговидання: 1918 рік. Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 6. – С. 26–31;
8. Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок. – К.: Основні цінності, 2004. – 198 с.;
9. Воронько Л. О. Українське державотворення в добу Гетьманату 1918 року роль та значущість діяльності П. Скоропадського. Державне управління теорія та практика. - 2016. - № 1. - С. 3 – 20;

10. Гай-Нижник П. Міністерство праці Української Держави і робітниче законодавство Гетьманату 1918 р. у світлі невідомих документ. С. 325 – 350;
11. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної ради, урядів УНР, Української держави, УСРР (1917-1930 рр.) П. Гай-Нижник. – К., 2006. – 303 с.;
12. Гай-Нижник П. Становлення українського театрального мистецтва і питання його оподаткування за Гетьманату 1918 року Український театр. – 2003. – №5–6. – С.10 – 12;
13. Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня - 14 грудня 1918 р.). - Київ, 2004. – 430 с.;
14. Гурзель Ю. Особливості державотворення у військовій сфері в період гетьманування П. Скоропадського. Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: III Міжнародна студентська наукова конференція (Тернопіль, 15 травня 2019 р.). – Тернопіль, 2019. – С. 62 – 66;
15. Даниленко А. В. Роль П. Скоропадського в організації українського козацтва у 1918 році. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. – С. 53 – 58;
16. Жванко Л. М. Соціальні виміри Української Держави (квітень–грудень 1918 р.).– Х.: Прапор, 2007. – 197 с.;
17. Історія Української культури. Курс лекцій. Київ. 2010. 334 с.;
18. Камаралі С.Є. Окремі напрями економічної політики уряду гетьмана П.П. Скоропадського. Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).- Серія: право, 2018. - Вип. 3-4 (12-13). С.15-22;

19. Ковальчук М. Гетьман Павло Скоропадський та українське державотворення доби визвольних змагань. Пам'ять століть №1. Київ, 2002. – С. 38 – 53;
20. Кузнецов О. М. Українське козацтво у державотворчих планах Павла Скоропадського. О. М. Кузнецов. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. ред. кол. : Х. Н. Бехруз, Н. В. Єфремова, Т. Ю. Іванійчук ; Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. – С. 58-61;
21. Кучменко Е. М. Історія реформування освіти України за доби Гетьманату Павла Скоропадського. Магістеріум. Вип 7. – 2001. С. 21-26;
22. Любовець О. М. Всеукраїнський союз земельних власників у політичній системі гетьманату П. Скоропадського. Український історичний журнал. – 2008. – Вип. 4. – С. 60 - 72;
23. Любовець О. М. Політична опора гетьманату П. Скоропадського. Український історичний журнал. – 2013. - №3. – С. 31 – 44;
24. Машевський О. П. Українізація освіти в 1918 році. Вісник Київського університету. - Історія. 1996.- Вип.34. С. 82 – 85;
25. Микитенко А. В. Освіта в Україні в період боротьби за відродження та збереження державності (1917 – 1920 рр.). Суми, 2020. 77 с.;
26. Ніколаєнко Є. Р. Державна політика П. Скоропадського з питань розвитку науки та культури, Є. Р. Ніколаєнко, Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). – Одеса, 2020.– С. 32-37;
27. Осташко Т. Пріоритети соціально-економічної політики Гетьманату Павла Скоропадського. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. - 2010. - 5. - С. 145-176;

28. Папакін Г. Павло Скоропадський та Українська академія наук Г. Папакін. – Київ: “Українські пропілеї”, 2018. – 336 с.;
29. Пиріг Р. Військова еліта Української Держави: еволюція політичних лояльностей. Український історичний журнал. — 2018. — №4. — С. 46-67;
30. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2016. – 518 с.;
31. Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року: Історичні нариси. Пиріг Р.Я. – К., 2011. – 335 с.;
32. Пітик Г. А. Земельна політика й аграрне законодавство Української держави П. Скоропадського. Література та культура Полісся : зб. наук. пр. Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин, 2007. – Вип. 35. – С. 173 – 187;
33. Проданюк Ф. Національно-культурна політика гетьмана П. Скоропадського . Українознавчий альманах. Київ, 2011. Вип. 5. С.- 138 – 140;
34. Проданюк Ф. М. Діяльність українських політичних партій у добу гетьманату (1918): історіографія проблеми. Ф. М. Проданюк. Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (19-20 травня 2008 р., м. Київ). — К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2008. С. 105 – 115;
35. Реєнт О. На чолі Української Держави (до 140-річчя з дня народження Павла Скоропадського). Краєзнавство. Вип. 2. Київ, 2013. – С 87 – 94;
36. Савченко В. А. Павло Скоропадський – останній гетьман України.– Харків: Фоліо, 2008. – 378 с.;
37. Солдатенко В. Ф. Революційна доба в Україні (1917—1920 роки): логіка пізнання, історичні епізоди, ключові постаті. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : НВЦ «Пріоритети», 2012. — 568 с.;

38. Тинченко Я. Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень-грудень 1918 р.: науково-популярне видання. — К.: Темпора, 2014. — 151 с.;

39. Тинченко Я. Військово-морські сили України. 1917-1921: науково-популярне видання. — К.: Темпора, 2012. — 116 с.;

40. Фіалко А. Військові реформи Павла Скоропадського. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу. Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). — Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. — С. 68 – 73.

41. Фігурний Ю.С. Етнонацієтворча діяльність гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі Українознавство. 2008. № 2.- 128 с.;

42. Чупрінова Н., Новікова О. Особливості військового будівництва в системі українського державотворення в період 1917–1920 рр. Національної академії Національної гвардії України-2021-№35- С. 41 – 45.

Література:

43. Гоцуляк В. Сучасні інтерпретації історіографії Української революції 1917–1921 рр.// Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки. — 2017. — № 1. — С. 7 – 23.